

Trine Øie Ulleland

Når ei blir en

Om genusbortfallet av hunkjønnskategorien i talemålet i Trondheim og bruken av "ei" for å referere til kvinnelig person

Masteroppgave i Nordisk for lektorstudenter

Veileder: Ragnhild Eik

Mai 2023

Trine Øie Ulleland

Når ei blir en

Om genusbortfallet av hunkjønnskategorien i talemålet i Trondheim og bruken av "ei" for å referere til kvinnelig person

Masteroppgave i Nordisk for lektorstudenter
Veileder: Ragnhild Eik
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

I denne studien har jeg undersøkt genusbortfallet i talemålet i Trondheim, og forsøkt å kartlegge hvorvidt den pågående endringsprosessen har påvirket produksjonen av «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person. For å avdekke om bruken følger det samme utviklingsmønsteret som genusbortfallet ved ubestemte artikler til synlige hunkjønns substantiv, har jeg sammenliknet disse bruksmåtene hos unge trøndere (i alderen 18-19 år). Jeg har samlet inn relevant datamateriale fra to videregående skoler i Trondheim, hvor den ene skolen lå i sentrum av byen mens den andre lå mer i utkanten. Til sammen har 32 informanter besvart et digitalt spørreskjema som har kartlagt egenrapportering, bruk og aksept av de ulike bruksmåtene av «ei». Felles for informantene var at de hadde norsk som morsmål, snakket den lokale dialekten og hadde bodd i Trondheim hele livet. Resultatene viser at «ei» benyttes svært sjeldent til synlig (animat og inanimat) hunkjønns substantiv, samt til underforstått inanimat hunkjønns substantiv, men at bruken er noe mer produktiv for å referere til underforstått kvinnelig person. Studien diskuterer muligheten for at dette kan skyldes at «ei» i slike konstruksjoner kan anses som et pronomen. Bruken av «ei» for å referere til kvinnelig person viser seg imidlertid ikke å ha full uttelling, noe som vitner om at den pågående genusendringsprosessen påvirker også denne bruksmåten, bare at utviklingstendensene ikke har kommet like langt på denne bruksmåten *enda*. Studien har også sett på den geografiske variasjonen mellom skolene, hvor periferiskolen generelt har en mer produktiv bruk av «ei» enn hva sentrumsskolen har, og diskutert mulighetene for at dette kan skyldes teorien om sentrumshopping: hvor urbane trekk når et urbant sentrum først før det sprer seg videre til de perifere nærområdene.

Abstract

In this master thesis, I have examined the loss of gender in the spoken dialect in Trondheim and attempted to identify whether the ongoing change process in gender has affected the use of «ei» to refer to an implied female person. To determine whether this usage follows the same developmental pattern as the loss of gender in indefinite articles for visible feminine nouns, I compared these usage patterns among teenagers from Trondheim (aged 18-19). I collected relevant data from two high schools, one located in the city center and the other in the outside of the city. A total of 32 informants completed a digital questionnaire that surveyed self-reporting, use and acceptance of the various usage patterns of «ei». All the informants had Norwegian as their native language, spoke the local dialect, and had lived in Trondheim their entire lives. The results show that «ei» is rarely used for visible (animate and inanimate) feminine nouns or for implied inanimate feminine nouns, but its use is somewhat more productive when referring to an implied female person. The study discusses the possibility that this may be because «ei» in such constructions can be considered to be a pronoun. However, the use of «ei» to refer to a female person does not appear to be fully established, indicating that the ongoing gender change process also affects this usage pattern, but development trends have not progressed as far in the usage pattern yet. The study also looked at the geographic variation between the schools, where the peripheral school generally has a more productive use of «ei» than the city center school, and discussed the possibilities that this may be due to «the theory of city jumping», where urban phenomena first reach an urban center before spreading to the surrounding peripheral areas.

Forord

Arbeidet med masteren har vært en emosjonell berg-og-dal-bane, og det er både vemodig og godt at den nå er ferdig og levert. For at levering i det hele tatt har vært mulig har jeg flere personer jeg gjerne vil takke.

Jeg vil først og fremst takke veilederen min, Ragnhild Eik, for å ha bistått med veiledende ord og hjelp til sortering av tanker i et ellers rotete masterhode. Uten deg hadde dette blitt et roteprosjekt uten like! Jeg vil også takke elevene ved de to videregående skolene som har stilt som informanter - tusen takk for at dere stilte og for at dere lot meg få innsikt i språkbruken deres! Det har vært utrolig interessant å se hvordan dere tar språklige vurderinger!

Jeg vil også takke familie og venner for å ha hørt på frustrasjon, glede og engasjement, og for å ha møtt meg med forståelse, støtte og oppmuntring. Spesielt vil jeg takke mamma, som har fått et uendelig antall anrop på vei hjem fra skole og trening. Takk for at du har møtt tankene mine med nysgjerrighet, og for at du har forsøkt å bygge videre på de tankene jeg har plapret i vei med. Jeg vil også takke roomien min, Pernille, som har holdt ut med mitt bipolare humør de siste ukene før levering.

En ekstra stor tusen millioner takk til mine fantastiske studievenner som har vært der hele veien. Dere har gjort både studietiden og masterskriveperioden til en gledens periode. Jeg hadde virkelig aldri klart dette uten dere. Tusen, tusen takk for vennskap for livet.

Helt til slutt vil jeg takke Rapido og CaféSITO for ekstra motivasjon i form av monster og kanelboller. Små gleder med ekstremt stor effekt!

Innholdsfortegnelse

Figurer	x
Tabeller.....	xi
1. Innledning	1
<i>1.1 Bakgrunn og motivasjon</i>	<i>1</i>
<i>1.2 Problemstilling, avgrensing og forskningsspørsmål</i>	<i>3</i>
<i>1.3 Leseguide.....</i>	<i>4</i>
2. Teori.....	5
<i>2.1 Begrepsavklaringer.....</i>	<i>5</i>
2.1.1 Genus.....	5
2.1.2 Standardisering, dialektnivellering og sentrumshopping	9
2.1.3 Ubestemt artikkel.....	10
2.1.4 Pronomen.....	11
2.2 <i>Busterud et al. (2020).....</i>	11
3. Metode	13
3.1 <i>Innledning</i>	13
3.2 <i>Metodevalg</i>	13
3.3 <i>Valg av informanter.....</i>	16
3.4 <i>Utforming av spørreskjema</i>	17
3.4.1 <i>Akseptabilitetsoppgavene.....</i>	18
3.4.2 <i>Produksjonsoppgavene.....</i>	20
3.4.3 <i>Generelle utformingsutfordringer.....</i>	22
3.5 <i>Gjennomføring.....</i>	23
3.6 <i>Svakheter ved metodevalget.....</i>	24
4. Resultater, diskusjon og analyse	27
4.1 <i>Innledning</i>	27
4.2 <i>«Ei» som ubestemt artikkel til synlig hunkjønns substantiv</i>	27
4.2.1 <i>Resultater: «ei» til synlig hunkjønns substantiv</i>	28
4.2.2 <i>Diskusjon og analyse: «ei» til synlig hunkjønns substantiv</i>	33
4.3 <i>«Ei til strøket/underforstått hunkjønns substantiv</i>	37
4.3.1 <i>Resultater: «ei» til underforstått hunkjønns substantiv</i>	38
4.3.2 <i>Diskusjon og analyse: «ei» til underforstått hunkjønns substantiv</i>	57
5. Konklusjon/oppsummering	63
Litteraturliste.....	64
Relevans for læreryrket.....	67

Figurer

Figur 1: Samlet bruk av ubestemt artikkel til synlig hunkjønnssubstantiv i nedtrekksoppgavene.	28
Figur 2: Fordeling mellom informantgruppene i bruk av ubestemt artikkel til synlig hunkjønnssubstantiv (nedtrekksoppgave 7 og 29).	29
Figur 3: Samlet bruk av ubestemt artikkel til animat hunkjønnssubstantiv (fritekstopp-gave 22, 39 og 40).....	30
Figur 4: Fordeling av bruk av ubestemt artikkel til synlig animat hunkjønnssubstantiv mellom informantgruppene.	31
Figur 5: Samlet bruk av ubestemt artikkel for å referere til underforstått, inanimat hunkjønnssubstantiv i nedtrekksoppgavene.	39
Figur 6: Fordelingen mellom informantgruppene i bruk av ubestemt artikkel for å referere til underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv.....	40
Figur 7: Sammenlikning bruk av ubestemt artikkel med og uten synlig inanimat hunkjønnssubstantiv.	42
Figur 8: Sentrumsskolen: Sammenlikning bruk av ubestemt artikkel til synlig og underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv.	43
Figur 9: Periferiskolen: Sammenlikning bruk av ubestemt artikkel til synlig og underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv.	44
Figur 10: Samlet bruk av ubestemt artikkel for å referere til underforstått kvinnelig person i nedtrekksoppgavene.	46
Figur 11: Fordelingen mellom informantgruppene i den samlede bruken av ubestemt artikkel for å referere til kvinnelig person i nedtrekksoppgavene.	47
Figur 12: Bruk av ubestemt artikkel for å referere til kvinnelig boksetrener (fritekstopp-gave 22).....	48
Figur 13: Sammenlikning mellom informantgruppene i bruk av ubestemt artikkel for å referere til underforstått kvinnelig boksetrener.	50
Figur 14: Sammenlikning av bruken av ubestemt artikkel til synlig og underforstått animat hunkjønnssubstantiv.	51
Figur 15: Sammenlikning bruk av ubestemt artikkel for å referere til underforstått animat og inanimat hunkjønnssubstantiv (i nedtrekksoppgavene)	52
Figur 16: Samlet akseptvurdering av oppgave 18.	53
Figur 17: Samlet akseptvurdering av oppgave 9 og 25.	54
Figur 18: Samlet tolkning av referent til «en» i oppgave 36.	55

Tabeller

Tabell 1: Representasjon av bruksmønster blant informantene (ubestemt artikkel til synlig hunkjønnssubstantiv).....	32
Tabell 2: Fordeling i bruksmønster av ubestemt artikkel for å referere til underforstått, inanimat hunkjønnssubstantiv.	41
Tabell 3: Oppgavetyper for å måle bruk av ubestemt artikkel til underforstått animat hunkjønnssubstantiv.	45
Tabell 4: Bruksmønster for ubestemt artikkel for å referere til underforstått kvinnelig person.	50

1. Innledning

1.1 Bakgrunn og motivasjon

Norsk har tradisjonelt hatt et tregenussystem med maskulinum, femininum og nøytrum (Faarlund et al., 1997, s. 149). I senere tid er det imidlertid blitt velkjent at dette systemet er inne i en endringsprosess, hvor især hunkjønnskategoriene står i en utsatt posisjon. Det ser ut til at femininum i flere dialekter er i ferd med å slå seg sammen med maskulinum i et genus commune (felleskjønn). I løpet av de siste årene er det flere studier som har forsøkt å kartlegge denne endringsprosessen, deriblant Lødrup (2011), Rodina og Westergaard (2015, 2021), Busterud et al. (2020) og Lundquist et al. (2022). Det som er spesielt interessant å se fra disse studiene er at endringsprosessen også ser ut til å gjelde i dialekter hvor det tradisjonelle tregenussystemet har vært antatt å stå ganske stabilt, som for eksempel i Trondheim. Her har det lenge vært en allmenn oppfatning om at hunkjønn står særlig sterkt, spesielt på grunn av særegne hunkjønnsformer som for eksempel «ei eple» og «ei bil» (Busterud et al., 2020, s. 5). Studien til Busterud et al. (2020) viser dog at også trøndersk er i ferd med å utvikle et togenussystem hvor den ubestemte artikkelen for hunkjønn og hankjønn faller sammen til felles «en» (s. 2). Disse funnene underbygges også av det pågående GenVAC-prosjektet, som viser at grammatisk hunkjønn på prenominale element i stor grad har falt bort hos blant annet 18-19-åringer i Trondheim (Van Baal et al., under trykking, s. 27).

Det ser altså ut til at den ubestemte hunkjønnsartikkelen «ei» er på vei bort i trøndersk, og at hankjønnsartikkelen «en» i stor grad tar over. Men gjelder bortfallet av genusmarkering på den ubestemte artikkelen også når substantivet er strøket/underforstått? Og hva med når det underforståtte hunkjønnsst substantivet er en kvinnelig person? Ser man utviklingstendenser til et sammenfall av «ei» og «en» til felles «en» også her? Vil ikke dette i så fall kunne føre til misforståelser, da den ubestemte artikkelen gir informasjon om referenten og dens genus?

Disse tankene gjorde meg nysgjerrig, og jeg ønsket å finne ut mer om dette. Dette ønsket ble ytterligere forsterket da jeg i østnorske ungdomsserier la merke til at de brukte «en» for å referere til kvinnelige personer. Eksempelene nedenfor er tatt fra ungdomsseriene VGS og SKAM på NRK:

«Hvem er hun?»

«Bare **en** som heter Amalie, hun gikk på ungdomsskolen min» (Ørstavik, 2022, 03:45-04:10)

«Har han ligget med **en** i tredje klasse liksom?» (Andem, 2016, 05:35-05:58)

I begge eksemplene refereres det til en kvinnelig person med den ubestemte artikkelen «en». Handlingen i begge seriene foregår i Oslo, hvor det har blitt dokumentert at bruken av den ubestemte artikkelen «ei» er mer eller mindre ikke-eksisterende (Lødrup, 2011). Hvis man tar utgangspunkt i eksemplene fra seriene, ser dette bortfallet også ut til å påvirke bruken av «ei» for å referere til kvinnelig person. Dette gjorde meg *enda* mer nysgjerrig på å finne ut hvordan dette var i Trondheim, som nå befinner seg i en endringsprosess hvor genussystemet går i retning to genus. Har endringen kommet så langt i Trondheim? Benyttes, eller aksepteres, «en» for å referere til underforstått kvinnelig person? Det er nettopp dette denne masteroppgaven har som mål å kartlegge.

I studien har jeg kartlagt bruken av «ei» for å referere til kvinnelig person hos informanter i aldersgruppen 18-19 år. Denne avgrensningen ble gjort med hensyn til målgruppen til tv-seriene jeg observerte «avvikene» i. Datamaterialet ble samlet inn via et digitalt spørreskjema, hvor to informantgrupper fra to videregående skoler i Trondheim stilte som informanter. Til sammen var det 32 informanter som ble aktuelle for studien. 20 informanter var fra en sentrumsnær skole, mens de resterende 12 var fra en skole i utkanten av byen. Felles for informantene var at de gikk studiespesialiserende program (3ST), hadde norsk som morsmål og hadde bodd i Trondheim hele livet. Denne likheten ville gjøre det mulig å sammenlikne resultatene på tvers av informantgruppene for å se om det var geografisk variasjon i bruken av «ei».

Ved å kartlegge bruken av «ei» for å referere til kvinnelig person hos disse informantene, ønsker jeg å bidra med interessante funn innen forskningen på genusendringen. Det er flere studier som har forsøkt å kartlegge utviklingstendensene, men da primært på bruken av «ei» til *synlig* hunkjønns substantiv. Ingen har (for meg kjent) kartlagt om bortfallet av hunkjønnskategorien har påvirket bruken av «ei» for å referere til kvinnelig person. Studien bidrar dermed til kartlegging av rekkevidden til den pågående endringsprosessen i genussystemet. Den undersøker også om de eventuelle utviklingstendensene i bruken av «ei» for å referere til kvinnelig person følger det samme mønsteret som ved bortfallet av

genusmarkeringen på ubestemt artikkel til *synlig* hunkjønns substantiv (som dokumentert i blant annet Busterud et al. (2020)). I studien har jeg derfor valgt å se på bruken av «ei» til både *synlige* og *underforståtte* hunkjønns substantiv, med både *inanimat* og *animat* referanse. Dette ble gjort for å undersøke om det var en sammenheng eller en forskjell i bruksmåtene, og for å se om bruken av «ei» for å referere til kvinnelig person har fått en separat utvikling når det kommer til genusbortfallet i trondheimsdialekten.

Målet med studien har ikke vært å forklare *årsakene* til disse eventuelle forskjellene og endringene, men heller å *kartlegge* og *dokumentere*, og på den måten kunne bidra til data som kan brukes i senere forskning. Det vil likevel nevnes ulike forklaringsårsaker som *kan* være relevante, og de eventuelle forskjellene vil drøftes. Dette for å bidra til identifisering av hvilke trekk i grammatikken som er mer sårbare enn andre. Ved å studere denne eventuelle språkforandringen i nåtid håper jeg på å kunne bidra til forståelse av språkendringsmekanismene bedre.

1.2 Problemstilling, avgrensning og forskningsspørsmål

Problemstillingen for masteroppgaven er dermed følgende:

I hvilken grad viser femininumbortfallet i trondheimsdialekten seg også på ubestemte artikler når disse står alene til underforstått menneskelig hunkjønnsreferent?

Som nevnt i forrige delkapittel kartlegger studien bruken hos ungdommer i alderen 18-19 år i Trondheim. Til sammen var det 32 informanter fra to videregående skoler som stilte som informanter, hvor 20 informanter var fra en sentrumsnær skole og de resterende 12 var fra en skole i utkanten av byen.

Problemstillingen er motivert ut fra observasjoner av språkindivider som blander mellom «ei» og «en» til synlig hunkjønns substantiv, men som likevel konsekvent bruker «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person. En forhåndsantakelse er derfor at de to bruksmåtene følger ulike utviklingsmønstre i den pågående genusendringen. Det er denne eventuelle forskjellen jeg ønsker å kartlegge i masteroppgaven.

For å kunne svare på problemstillingen har jeg basert på dette formulert to forskningsspørsmål:

- 1) *I hvilken grad bruker informantene «ei» som ubestemt artikkel til synlig hunkjønns substantiv?*

- 2) *I hvilken grad bruker informantene «ei» for å referere strøket/underforstått hunkjønns substantiv?*

Ved å kartlegge bruken av «ei» til både synlig og underforstått hunkjønns substantiv, vil jeg kunne kartlegge om bruksmåtene følger de samme utviklingstendensene eller om endringsprosessene i genus ser ut til å påvirke bruksmåtene ulikt. I den sammenheng vil jeg drøfte hva disse eventuelle forskjellene kan skyldes, samt foreslå en teori om at «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person i enkelte tilfeller kan antas å være et pronomen. Hovedfokuset i studien vil imidlertid ligge på *kartleggingen* av bruksmåtene og den eventuelle utviklingsforskjellen.

I tillegg til å se på de overordnede bruksmønstrene, vil jeg også se på den geografiske variasjonen mellom informantgruppene (sentrumsskole vs. periferiskole), og kort diskutere mulige årsaker til de variasjonsmønstrene vi ser.

1.3 Leseguide

For å besvare forskningsspørsmålene og problemstillingen har masteroppgaven blitt delt opp i fem ulike deler. I kapittel to vil jeg introdusere relevant teori som vil benyttes i senere analyse og diskusjon. I kapittel tre vil jeg presentere metodevalg (digitalt spørreskjema) og forklare bakgrunn, utforming og gjennomføring, samt diskutere svakheter ved studien. I kapittel fire vil jeg presentere resultatene fra studien, og drøfte og analysere disse i lys av relevant teori og egne bemerkninger. Jeg vil presentere funnene fra forskningsspørsmål 1 og 2 separat. Hver presentering vil etterfølges av et underkapittel med diskusjon og analyse av funnene. I kapittel fem vil jeg gi en oppsummering på oppgaven, samt forsøke å gi en konklusjon på den overordnede problemstillingen.

2. Teori

I dette kapitlet vil jeg presentere relevant teori for senere analyse og diskusjon.

Innledningsvis vil jeg definere begrepene *genus*, *standardisering*, *dialektnivellering*, *sentrumshopping*, *ubestemt artikkel* og *pronomen* for å vise hvordan jeg vil bruke disse videre i masteroppgaven. Avslutningsvis vil jeg presentere en tidligere studie på genusbortfallet i Trondheim: Busterud et al. (2020).

2.1 Begrepsavklaringer

2.1.1 Genus

Hockett (1958, s. 231) definerer genus på følgende måte:

«Genders are classes of nouns reflected in the behaviour of associated words».

Dette har i senere tid blitt standarddefinisjonen på genus. Hvis vi baserer oss på denne definisjonen, er det bare de *frittstående kongruenselementene* som kan anses som genusmarkører, og *ikke* de øvrige bøyingskategoriene. Dette innebærer at frittstående elementer som ubestemte artikler, adjektiver, (prenominale) possessiver og pronomen anses som fullverdige markører for genus i norsk, mens bestemthetssuffikset (jent-*a*/gutt-*en*) ikke får den samme statusen (Busterud et al., 2020, s. 3). Dette synspunktet bryter med norsk grammatikk sin tradisjon, hvor bestemthetssuffikset nettopp *har* blitt ansett som en genusmarkør (Faarlund et al., 1997, s. 150). I denne masteroppgaven vil jeg forholde meg til Hockett sin definisjon, og oppfatningen om at bestemthetssuffikset *ikke* er en genusmarkør, men heller bør anses som en bøyingsklasse.

Genustildeling

Norsk har et relativt ikke-transparent genussystem. Det vil si at det er få, om i det hele tatt noen, pålitelige trekk ved selve substantivene som viser til hvilket genus det har. For eksempel er det ingen tydelig sammenheng mellom grammatisk kjønn og egenskaper ved substantivet «klokke». Det kan tenkes at det tidligere har vært tydelige prinsipper for hvilke substantiv som hører til hvilke genus, men at disse prinsippene med tiden har gått tapt (Næss, 2021, s. 12). Vi merker oss at genustildelingen i norsk stort sett er arbitrært. Et unntak er når substantivets genus har semantisk referanse, og samsvarer med referentens biologiske kjønn. Et eksempel på dette er når «ei jente» har genus femininum. Men selv denne semantiske

tildelingstypen kan man ikke alltid stole fullstendig på, da det for eksempel er grammatikalsk å si «et jentebarn».

Kongruens

Genus er en iboende egenskap ved substantivet (Faarlund et al., 1997, s. 149). Denne egenskapen styrer *kongruensen* på de omkringliggende elementene, som da må bøyes etter substantivets genus. Kongruens kan defineres som «[...] some systematic covariance between a semantic or formal property of one element and a formal property of another» (Corbett, 1991, s. 105). Kongruens er altså en mekanisme i grammatikken som sjekker at egenskapene til styringskjernen påvirker de andre leddene til å dele de samme egenskapene (Åfarli & Eide, 2003, s. 105). Dette er et kriterium for genus og innebærer at de omkringliggende elementene deler genuset til det aktuelle substantivet. På den måten fungerer substantivet som *genuskontrolløren*, mens de omkringliggende elementene (for eksempel determinativ og adjektiv) er *kongruensmålet*.

Det er denne kongruensen med de omkringliggende elementene som gjør genus synlig i norsk, da man ikke kan se genuset på selve substantivet. I eksemplene nedenfor ser vi at både den ubestemte artikkelen og adjektivet tar egenskapene til substantivene de modifierer, og dermed *kongruerer* med det i grammatisk kjønn:

ATTRIBUTIV STILLING:

En stor gutt (MASK.)

Ei stor jente (FEM.)

Ei lita jente (FEM.)

Et stort barn (NØYT.)

PREDIKATIV STILLING:

Gutten er stor (MASK.)

Jenta er stor (FEM.)

Jenta er lita (FEM.)

Barnet er stort (NØYT.)

Adjektivene kan stå i både attributiv og predikativ stilling, hvor attributiv stilling er *inne* i frasen, mens predikativ stilling er *utenfor* (Kulbradstad & Kinn, 2016, s. 209). Ut fra eksemplene ovenfor ser vi at det kommer tydeligere fram hvilket genus adjektivet kongruerer med dersom det kongruerer med nøytrum, da nøytrum får sin egen form med *+t*, mens maskulinum og femininum er preget av synkretisme. Synkretisme beskriver en situasjon hvor to eller flere morfosyntaktiske former av samme leksem har én morfologisk realisering (Corbett, 1991, s. 190). Et unntak er adjektivet «liten», som i enkelte tilfeller vil kunne få femininumsformen «lita». Det er likevel i all hovedsak synkretisme mellom femininum og

maskulinum i adjektiv etter ubestemt artikkel. Synkretismen mellom maskulinum og femininum gjelder også ved dobbelt bestemthet med prenominalt determinativ (*den* vs *det*), demonstrativer (*denne* vs *dette*) og kvantorer (*all* vs *alt*) (Busterud et al., 2020, s. 3). Denne synkretismen har blitt satt i sammenheng med at femininum nå ser ut til å forsvinne, da det generelt er lite som skiller genusene. Tilsynelatende har den ubestemte artikkelen, sammen med prenominalt possessiv (*mi*, *mitt*, *min*) og utvalgte adjektiv (som vi så ovenfor i tilfellet med «liten»), vært det som tydelig skiller disse tre genusklassene, men i senere tid har sammenfall mellom maskulinum og femininum også gjort seg gjeldende på den ubestemte artikkelen. Det innebærer at «en» og «ei» ser ut til å falle sammen til felles «en», mens «et» står sterkere. Dette sammenfallet kan, som nevnt ovenfor, ha blitt påvirket av den øvrige synkretismen mellom maskulinum og femininum.

Corbett (1991, s. 226) formulerer et hierarki for kongruens, hvor sannsynligheten for at kategorien viser kongruens øker jo lengre mot høyre man beveger seg:

«Attributiv stilling < predikativ stilling < relativt pronomen < personlig pronomen».

Ut fra dette er det størst sannsynlighet for genuskongruens med personlige pronomen. Det er også mer sannsynlig å få kongruens med elementer i predikativ stilling enn det er å få kongruens med elementer i attributiv stilling. Dersom man anser «ei» som i «det er ei fra klassa mi» som et slags pronomen, kan man kanskje med utgangspunkt i dette kongruenshierarkiet anta at genuskongruensen vil stå sterkere i slike konstruksjoner enn den vil gjøre med ubestemte artikler. Dette vil jeg komme tilbake til i analysen i 4.3.2.2.

Som nevnt tidligere innebærer kongruens at styringskjernen og de omkringliggende elementene deler de samme egenskapene. Basert på dette kan man få ulike former for kongruens, hvor man har *syntaktisk*, *semantisk* og *referensiell* kongruens. *Syntaktisk kongruens* er kongruens med genus tildelt av regler knyttet til form (morfologisk og fonologisk tildeling). I norsk er det nærliggende å anta at denne kongruensformen står svakest, da det tilsynelatende ikke er noen morfologiske eller fonologiske egenskaper ved substantivene som viser hva slags genus det skal ha (men se Urek et al. (2022) og Trosterud (2001) som hevder at det finnes enkelte slike tildelingsregler også i norsk). *Semantisk kongruens* er kongruens med genus tildelt av semantiske regler, og viser til de fysiske egenskapene til substantivet (Corbett, 1991, s. 225-226). For eksempel viser substantivet

«jente» til biologiske, feminine egenskaper. Å opprettholde semantisk kongruens kan i flere tilfeller være viktig for å unngå tvetydigheter. I den pågående genusendringsprosessen ser man likevel at også denne kongruensen ser ut til å svekkes, hvor den ubestemte artikkelen «en» ofte står til «jente», til tross for de feminine egenskapene til substantivet. *Referensiell kongruens* er kongruens med genuset til referenten (Kramer, 2020, s. 51), og kongruensen mellom styringskjernen og de omkringliggende elementene vil dermed være avhengig av den aktuelle konteksten. Dette vil være vanlig i såkalte *hybride* substantiv, som kan ta flere former for genus avhengig av det aktuelle målet (Corbett, 1991, s. 225). I norsk er ikke slike hybride former spesielt utbredt, men man kan trolig finne tilfeller også her. For eksempel vil jeg selv si både «ei» og «en» katt(e), avhengig av det biologiske kjønn til katten jeg refererer til.

Når det kommer til valg av kongruens, må man merke seg at kongruenshierarkiet, og assosierte grammatiske faktorer, ikke alene avgjør dette valget. Faktorer som register, sociolingvistiske variabler og pragmatiske hensyn vil også kunne påvirke valgene (Corbett, 1991, s. 240). I norsk vil valget mellom «en» og «ei» kunne styres av slike forhold som ligger utenfor grammatikken. For eksempel vil språkideologier, språkholdninger og språklige registre kunne påvirke språkvalgene. *Språkideologier* er sammenhengende systemer av ideer om språkets struktur og bruk, hvor disse ideene har blitt en del av vår forståelse av lingvistiske varieteter – og dermed også forståelsen av personer, hendelser og aktiviteter knyttet til språkbruk (Hårstad et al., 2021, s. 45). Her er for eksempel *standardspråkideologien* sentral, hvor en språklig varietet har status som fellesnorm for språkfelleskapet, og som andre varieteter dermed retter seg imot (Hårstad et al., 2021, s. 60). Det er primært østnorsk som har denne statusen i norsk (Mæhlum, 2020, s. 45). *Språkholdninger* er holdninger/oppfatninger knyttet til språkbruk. Disse kan være både bevisste og ubevisste, og vil påvirke språkvalgene våre (Hårstad et al., 2021, s. 44). På lik linje med andre kulturting (for eksempel klær og bygninger), vil noen former for språkbruk bli oppfattet som finere/styggere enn andre former, og basert på disse oppfatningene vil det etableres språkholdninger. *Språklige register* er forestillinger om at bestemte måter å snakke på hører til bestemte sosiale grupper eller kontekster (Hårstad et al., 2021, s. 39). Bruken avhenger da om man ønsker å assosieres med denne gruppen eller ikke. På den måten bruker man språket for å framstå på en ønsket måte, og for å reflektere hvordan man identifiserer seg. For at en viss måte å snakke på skal vedlikeholdes, eller spre seg videre, må den med andre ord oppfattes som sosialt attraktiv og imitasjonsverdig. Det er altså flere ting enn de rent grammatiske som påvirker våre

språkvalg, og dette gjelder også genuskongruensen. Har man et ønske om å framstå på en viss måte i en språklig kontekst, så kan man ta språklige valg basert på disse oppfatningene. Har man for eksempel en sosial oppfatning om at bruken av «ei» representerer det «humoristiske» eller «kritiske», så vil man bruke «ei» i kontekster hvor det er ønskelig å framstå på denne måten. Har man så en oppfatning om at «en» representerer mer prestisje, så vil man bruke denne formen når man ønsker å framstå på *denne* måten (Opsahl, 2021, s. 139). Valg av genuskongruens vil altså kunne være preget av sosiolingvistiske faktorer. Denne valgmuligheten mellom «ei» og «en» er mulig nettopp på grunn av det framvoksende togenussystemet.

2.1.2 Standardisering, dialektnivellering og sentrumshopping

I den pågående endringsprosessen i genus er begreper som *standardisering*, *dialektnivellering* og *sentrumshopping* sentrale. Disse begrepene kan være med på å forklare variasjonsmønstrene studien kartlegger, både geografisk mellom skolene (sentrum vs. periferi) og generelt i storbyen Trondheim.

Standardisering innebærer at det eksisterer en oppfatning om hva som er «det beste» eller «det riktige» språket, og at denne oppfatningen sprer seg til store deler av befolkningen. På den måten etableres «en standard» for språkbruk (Hårstad et al., 2021, s. 79). Denne standarden anses som det mest prestisjefulle, og vil fungere som en fellesform for det øvrige språkfellesskapet. I Norge eksisterer det formelt sett ikke et standardtalemål, men som nevnt tidligere har østnorsk en liknende påvirkningskraft her til lands (Mæhlum, 2020, s. 46). Et standardtalemål er ofte kodifisert (offisielt normert i grammatikker og/eller ordbøker) (Mæhlum, 2020, s. 38). Østnorsk ligger tett opp mot skriftspråket bokmål, og er ofte den varietetten språkbrukere møter gjennom fjernsyn, internett og sosiale medier. Når språkvarietetten så i tillegg indekserer attraktive egenskaper (blant annet prestisje og urbanitet) (Mæhlum, 2020, s.38), vil den kunne oppleves som imitasjonsverdig for språkbrukerne. Over tid vil dialektene kunne standardiseres, og gjøres mer og mer like standardtalemålet østnorsk. Et viktig poeng er at dette ikke gjelder *alle* trekkene ved en dialekt, men at påfallende trekk kan bli påvirket i retning standardisering.

I den sammenheng er det relevant å trekke frem begrepet *dialektnivellering*, som er en prosess hvor tradisjonelt lokale, særegne språktrekk blir «jamnet ut» og erstattet med varianter med et videre regionalt/nasjonalt bruksområde (Mæhlum, 2020, s. 48). Det er først og fremst i retning standardtalemålet disse prosessene beveger seg. Denne utjamningen antas å foregå gjennom et

hierarki, hvor standardtalemålet står øverst. De større byene vil bli påvirket av standardtalemålet, og deretter vil denne påvirkningen spre seg videre via det urbane, regionale bysentrumet til de omkringliggende mindre byene og tettstedene. Dette fenomenet kalles for *sentrumshopping* (Trudgill, 1974). Det vil være nærliggende å anta at genuskongruens på ubestemt artikkel vil være sårbar for slik påvirkning. I og med at Trondheim er en ganske stor by, så vil man basert på denne teorien kunne anta at påvirkningen fra standardtalemålet vil komme relativt tidlig til byen. Det vil også være tenkelig at endringsprosessene har kommet lengre i sentrum enn de har i periferiområdene. Dette viser funnene fra min studie at er tilfelle, hvor bortfallet av «ei» generelt ser ut til å ha kommet lenger hos sentrumsinformantene enn hos periferiinformantene. Dette vil jeg komme tilbake til i analysekapitlene 4.2.2 og 4.3.2.

2.1.3 Ubestemt artikkel

For å senere kunne diskutere om bruken av «ei» for å referere til kvinnelig person er ubestemt artikkel eller pronomen, vil jeg nå definere disse begrepene.

Den foranstilte, ubestemte artikkelen angir at referenten substantivet viser til, *ikke* er identifisert eller nevnt tidligere, og modifierer dermed et substantiv i ubestemt form entall. Den ubestemte artikkelen vil også som regel ha en kvantifiserende betydning, og da regnes som en kvantor (Faarlund et al., 1997, s. 224). Den kan også brukes for å vise til et unikt individ, men der referenten enten er ukjent for den talende eller at det fokuseres på karakteristiske trekk ved denne personen (Faarlund et al., 1997, s. 225). I tillegg kan den ha både *generell* og *spesifikk* referanse, avhengig av kontekst. For eksempel vil ytringen «Kan du sende **et kort** når du kommer til Paris?» ha generell referanse (da det ikke viser til et konkret kort), mens ytringen «Jeg har **et kort** du sendte fra Paris» har en spesifikk referanse (Faarlund et al., 1997, s. 225).

I enkelte tilfeller kan også den ubestemte artikkelen stå alene, da med et strøket eller underforstått nomen (Faarlund et al., 1997, s. 240). For eksempel kan man si «Jeg har lest ferdig boka, så jeg skal på biblioteket for å låne ei ny (bok)». Her er det utelatte substantivet identisk med kjerneleddet i substantivfrasen foran, og kan derfor underforstås. Man kan også si «Det er ei (jente) i klassa mi jeg liker». Her er kjernen i substantivfrasen utelatt, men ut fra den språklige konteksten kan man likevel fylle ut den manglende delen. Denne typen utelatelse er vanlig ved kvantorer (Faarlund et al., 1997, s. 241).

Ettersom den ubestemte artikkelen anses som et frittstående element (da man for eksempel kan sette inn et adjektiv mellom artikkelen og substantivet («En fin jente»)), vil den jamfør Hockett sin definisjon anses som ett kongruenselement for genus. Den ubestemte artikkelen viser kongruens med alle tre genus: «**ei** jente, **en** gutt, **et** barn». Dette tregenus skillet ser imidlertid ut til å være på vei bort i Trondheim, hvor femininum og maskulinum faller sammen til felles «en» (Busterud et al. 2020).

2.1.4 Pronomen

Pronomen kan erstatte en substantivfrase eller et substantiv og fylle de samme funksjonene i en setning (Næss, 2021, s. 90). For eksempel kan pronomenet «hun» erstatte frasen «den unge jenta». Pronomenene har ikke en egen referanse, men får referansen ut fra konteksten de står i (Faarlund et al., 1997, s. 23). Pronomenene har på den måten *skiftende referanse*. Det innebærer for eksempel at pronomenet «hun» ikke peker på én bestemt person i *alle* sammenhenger, men at det vil ha skifte referanse avhengig av språklig kontekst (Næss, 2021, s. 91). Det er vanlig å skille mellom fem undergrupper pronomen: personlige, demonstrative, relative, interrogative pronomen og ubestemte pronomen (Haspelmath, 2004, s. 10). Ifølge Faarlund et al. (1997) er et ubestemt pronomen et pronomen uten antesedent eller spesifikk referanse, men med en allmenn, uspesifisert referanse (s. 344). Haspelmath (2004) nevner tre undergrupper av ubestemte pronomen som skiller seg fra den funksjonelle definisjonen: midtskalakvantorer (*få, flere etc.*), generiske pronomen (*man*), allkvantorer (*alle, hver*) og identitetspronomen (*andre, samme*) (s. 10). Med utgangspunkt i dette vil jeg i analysekapittel 4.3.2.2 diskutere om «ei» for å referere til kvinnelig person kan anses som et pronomen snarere enn en ubestemt artikkel.

2.2 Busterud et al. (2020)

I dette delkapittelet vil jeg kort gjenfortelle funnene til Busterud et al. (2020), en studie som har sett på bortfallet av «ei» til synlig hunkjønns substantiv i Trondheim. Problemstillingen min har som nevnt tidligere en nær sammenheng med dette pågående sammenfallet mellom maskulinum og femininum med synlig substantiv, og en sammenlikning av funnene fra denne studien vil derfor være behjelpelig for å kartlegge om bruken av «ei» for å referere til kvinnelig person følger et annet utviklingsmønster eller ikke.

Busterud et al. (2020) har gjennomført to eksperimenter i Trondheim, hvor de undersøker produksjonen av ubestemt artikkel hos fem ulike aldersgrupper. Felles for informantene var at de hadde norsk som morsmål, og at de var født og oppvokst i Trondheim. For min studie er det spesielt resultatene fra produksjonen av de ubestemte artiklene hos aldersgruppen 18-19 år som er av særlig interesse. Det er derfor disse resultatene som vil presenteres her.

Det første eksperimentet testet produksjon av genusmarkering for alle tre genus (hvorav åtte av 25 testsubstantiv var femininum). Informantgruppen 18-19 år brukte «ei» som ubestemt artikkel i 16% (134/239) av tilfellene hvor hunkjønnssubstantiv ble presentert for dem (Busterud et al., 2020, s. 14). Kun én av de 15 informantene i denne aldersgruppen brukte «ei» konsekvent til hunkjønnssubstantivene, mens seks blandet mellom «ei» og «en». De resterende åtte brukte konsekvent «en» (Busterud et al., 2020, s. 15).

Det andre eksperimentet undersøkte hvorvidt morfofonologiske og semantiske forhold påvirket genusmarkeringen av hunkjønnsord. 24 substantiv ble testet. Disse varierte med hensyn til morfonologiske egenskaper og semantisk referanse. Generelt var bruken av «ei» høyere i dette eksperimentet sammenliknet med det første. «Ei» ble brukt i noe høyere grad til substantiver som betegnet biologisk hunkjønn, sammenliknet med hunkjønnssubstantivene som ikke gjorde det (Busterud et al., 2020, s. 19).

Samlet viser resultatene fra studien at hunkjønnskategorien står svakere i trondheimsdialekten enn tidligere antatt, og at det ser ut til å utvikles et togenussystem hvor «ei» faller sammen med «en». Med dette som utgangspunkt vil jeg senere se om mine funn viser til de samme tendensene eller ikke. Før jeg presenter funnene mine i kapittel 4 vil jeg først introdusere metoden jeg har benyttet meg av for å samle inn datamateriale, samt forklare de metodologiske valgene jeg har tatt.

3. Metode

3.1 Innledning

Metode er en konkret og praktisk framgangsmåte eller prosedyre man benytter seg av for å søke svar på de forskningsspørsmålene man har. Det er via den valgte forskningsmetoden man får tilgang på relevant datamateriale (Hårstad et. al, 2017, s. 128). Hva som anses som den beste metoden til en gitt studie, vil variere basert på blant annet studiens formål, tidsbegrensninger, tilgang på ressurser, samt forskerens egne vitenskapsteoretiske overbevisninger. Disse synspunktene vil ha stor variasjon fra språkforsker til språkforsker, spesielt fordi det innen språkvitenskapen eksisterer ulike oppfatninger om hva språk *er*, og hvor det befinner seg. Dette innebærer nødvendigvis også at det er stor variasjon mellom de ulike metodologiske tilnærmingene til studieobjektet (Hårstad et al., 2017, s. 129). Valg av metode(r) er med andre ord svært viktig for å kunne teste hypotesen man som forsker ønsker å undersøke. For at det skal være mulig å etterprøve resultatene, er det viktig at forskeren forklarer gjennomføringen av metoden grundig, og at hen er bevisst over både styrker og svakheter ved den valgte metoden. Dette vil være med på å styrke studiens validitet og reliabilitet. Det er nettopp disse aspektene dette metodekapittelet vil ta for seg. Innledningsvis vil jeg begrunne metodevalget mitt, som i denne studien har vært et spørreskjema som inneholder akseptabilitetsvurderinger. Deretter vil jeg forklare valget av informanter og utformingen av spørreskjemaet, før jeg så forklarer selve gjennomføringen. Avslutningsvis vil jeg problematisere de metodologiske valgene jeg har tatt.

3.2 Metodevalg

Mitt mål med denne studien har vært å kartlegge bruk og eventuelt bortfall av den ubestemte artikkelen «ei» når den står til både *synlig* og *underforstått/strøket* hunkjønns substantiv. Jeg ønsket i tillegg å se om det var forskjell mellom *animate* og *inanimate* hunkjønns substantiv. De inanimate hunkjønns substantivene har kun grammatisk femininum, og det er ingenting ved selve substantivene som viser hva slags genus de har. Animate substantiv har i tillegg semantisk femininum, og har dermed egenskaper ved seg som viser hva slags genus de har. For eksempel har substantivet «jente» biologiske egenskaper som viser til femininum. Det er spesielt denne typen hunkjønns substantiv jeg vil legge hovedvekt på i denne studien, da primært når de er *underforstått*. Et eksempel på dette er «Beate skal på konserten. Det er **ei** jeg kjenner fra Trondheim».

Selv om det er her hovedvekten til studien ligger, så har jeg likevel valgt å se på alle de overnevnte bruksmåtene av «ei». Dette fordi det forhåpentligvis vil gi et inntrykk av om det er forskjeller i bruksmåtene, og om disse eventuelt følger ulike utviklingsmønstre i den pågående genusendringen.

På grunn av både tid- og ressursbegrensninger ønsket jeg å finne en effektiv metode for datainnsamlingen. Valget falt derfor på et digitalt spørreskjema, som på relativt kort tid samler et potensielt stort datamateriale. Informantene kan fylle ut skjemaet uten at forskeren er nødt til å kontrollere eller gjøre særlig mye, og på den måten sparer man både tid og ressurser. I tillegg vil man som forsker umiddelbart få tilgang på datamaterialet i elektronisk format, noe som vil effektivisere analyseprosessen. Dette er verdifulle fordeler ved metoden, i tillegg til at den er godt egnet til å undersøke forskningsspørsmålene mine. Et spørreskjema kan gi anledning til å framprovosere ytringer som ikke nødvendigvis ville ha blitt produsert i naturlig samtale med informantene. For min studie innebærer dette at jeg for eksempel kan be informantene velge hva slags ubestemt artikkel de mener passer best for å referere til en underforstått kvinnelig person i ytringer de ikke nødvendigvis selv ville produsert i samtale med meg.

Spørreskjemaer er begrenset i både omfang og fokus, og dermed kan jeg, dersom spørsmålsdesignet lykkes, samle inn det datamaterialet jeg trenger uten å risikere å sitte igjen med for mye «unyttig» data. Informantene fikk oppgaver som skulle kartlegge deres bruk av ubestemt artikkel, både til synlig og underforstått hunkjønns substantiv. Dette inkluderte både nedtrekksoppgaver og tekstvaroppgaver. I nedtrekksoppgavene skulle informantene, ut fra en liste med alternativer, velge hva slags ubestemt artikkel de mente passet best i den aktuelle setningen. I tekstvaroppgavene skulle informantene besvare oppgaver med egen «frie» tekst. På den måten kartla oppgavene ulike deler av informantenes språkbruk; hvor nedtrekksoppgavene primært kartla informantenes egenrapportering, og tekstvaroppgavene kartla den *faktiske produksjonen*. Utformingen av disse oppgavene vil jeg komme tilbake til i delkapittel 3.4.2.

For å få et mer helhetlig bilde av utviklingen til språkfenomenene, valgte jeg i tillegg å inkludere akseptabilitetsvurderinger. I akseptabilitetsoppgavene skulle informantene bedømme en spesifikk ytring som akseptabel eller ei, med utgangspunkt i deres egen intuisjon. For eksempel skulle informantene i oppgave 9 svare «ja» eller «nei» på om de

kunne ha produsert ytringen «Jeg vet om **ei** som er interessert i å kjøpe klokka di».

Reaksjonen informantene får ovenfor ytringen kalles *akseptabilitetsvurdering* (Schütze & Sprouse, 2013, s. 29). Ved å bruke denne metoden kan man spørre informantene om akseptabiliteten ved ytringer som ellers ikke ville blitt produsert, og på denne måten skaffe evidens på statusen til fenomener som opptrer relativt sjeldent i spontan tale (eller skrift). Akseptabilitetsoppgavene kan deles inn i to kategorier: kvalitative og kvantitative oppgaver. De kvalitative oppgavene blir designet for å finne kvalitative forskjeller mellom ulike ytringer, mens de kvantitative oppgavene blir designet for å samle informasjon om størrelsen av ulikhetene (Schütze & Sprouse, 2013, s. 31). I spørreskjemaet valgte jeg å benytte meg av kvalitative oppgaver, primært fordi målet var å kartlegge *om* det var en forskjell mellom ytringene snarere enn å kartlegge *størrelsen* av denne ulikheten (som en kunne kartlagt ved å be informantene gradere akseptabiliteten på en skala fra for eksempel 1-5).

Akseptabilitetsoppgavene kartlegger aksepten av både «ei» og «en» for å referere til underforstått kvinnelig person. Oppgavene bidrar dermed til å kartlegge hvilke typer formuleringer som blir foretrukket i gitte kontekster, og ser om informantene tillater disse i eget talemål, samtidig som de kartlegger *om* det er en forskjell mellom «ei» og «en» for å referere til kvinnelig person – nettopp det studien ønsker å se på.

De akseptabilitetsoppgavetyperne jeg benyttet meg av, var *tvunget-valg*»-oppgaver og *ja/nei*-oppgaver. Utformingen av disse oppgavene vil jeg komme tilbake til i delkapittel 3.4.1.

Ved å kombinere nedtrekksoppgaver, tekstsvaroppgaver og akseptabilitetsvurderinger i spørreskjemaet kan man si det ble benyttet en form for *metodetriangulering*.

Metodetriangulering vil si å benytte seg av flere metoder i én og samme studie (Hårstad et al., 2017, s. 132), noe som potensielt vil kunne oppheve svakhetene til de valgte metodene. Oppgavetyperne kartlegger språkbruken på ulike måter, og jeg så det dermed hensiktsmessig å inkludere alle typene i spørreskjemaet. Hvor akseptabilitetsvurderingene hovedsakelig kartlegger informantenes *aksept*, så kartlegger de øvrige oppgavene informantenes *egenrapportering* og *produksjon*. Ved å kombinere metodene, kan man dermed potensielt få et bedre bilde av fenomenets utbredelse, da det ikke alltid er et en-til-en-forhold mellom egne vurderinger og produksjon.

3.3 Valg av informanter

Når man bruker spørreskjema som metode, er man helt avhengig av å skaffe informanter. Spørsmålet blir da *hvilke* og *hvor mange* informanter man skal ta med. I forkant av studien hadde jeg observert bruken av den ubestemte artikkelen «en» (i stedet for «ei») for å referere til kvinnelig person i østnorske ungdomsserier. Jeg ønsket dermed å se hvor utbredt dette fenomenet var i Trondheim, da tidligere studier har vist at det tradisjonelle tregenusssystemet er på vei bort også her. Valget av informanter ble dermed begrenset til å være nettopp unge trøndere. På grunn av både tid- og ressursbegrensninger bestemte jeg meg for å se på utbredelsen hos én spesifikk aldersgruppe: 18-19 år. Valget falt på denne aldersgruppen primært fordi de var innenfor målgruppen til tv-seriene hvor jeg hadde observert språkbruken, men også fordi det på grunn av tidsbegrensninger var en fordel at informantene selv kunne ta stilling til om de ønsket å delta i studien eller ei, og at jeg slapp å få samtykke fra foresatte. Det ga også et bedre sammenlikningsgrunnlag med den tidligere studien av genusbortfall i Trondheim (Busterud et al. (2020)), som også hadde brukt denne aldersgruppen som del av informantgruppen.

Ettersom jeg ville kartlegge fenomenet hos trøndere, var det ønskelig at informantene selv var født og oppvokst i byen, slik at de snakket den aktuelle dialekten. I spørreskjemaet ble det derfor innledningsvis stilt ni spørsmål som skulle avdekke språkbakgrunnen deres. Her skulle de blant annet besvare om norsk var deres morsmål, hvor lenge de hadde bodd i Trondheim, og om de selv snakket den typiske dialekten. Dette var for å kunne luke ut informantene som nylig hadde flyttet til byen, snakket en annen dialekt og/eller hadde norsk som andrespråk. Disse informantene ville selvsagt også hatt intuisjoner om dialekten og kunne bidratt med interessante data, men intuisjonene ville ikke nødvendigvis stemt overens med intuisjonene til personene som selv er født og oppvokst med dialekten. Derfor ble ikke svarene til informantene som ikke oppfylte disse «kravene», tatt med i analysen.

Informantene måtte i tillegg oppgi om de hadde bokmål eller nynorsk som hovedmål. Dette fordi nynorsk generelt har et mer utbygd tregenusssystem enn bokmål (Faarlund et al., 1997, s. 150), og at dette dermed potensielt kunne påvirke svarene deres. Det viste seg dog at *ingen* av informantene hadde nynorsk som hovedmål.

Det neste spørsmålet ble da *hvor mange* informanter som skulle besvare spørreskjemaet. Mertins (2016) anbefaler å ha minst 20 informanter for å få et representativt bilde av utbredelsen av et språklig fenomen (s. 18-19). Med dette som utgangspunkt tok jeg kontakt

med to videregående skoler i Trondheim, og fikk anledning til å komme i to forskjellige tredjeklasser på studiespesialiserende program. Til sammen stilte 47 informanter, hvor 15 ble luket vekk på grunn av at deres språklige bakgrunn ikke stemte overens med kriteriene nevnt ovenfor. Jeg satt dermed igjen med svar fra 32 informanter som jeg kunne bruke i videre analyse.

3.4 Utforming av spørreskjema

Jeg benyttet meg av Nettskjema, som er et undersøkelsesverktøy utviklet av UiO, for å utforme det digitale spørreskjemaet. Nettskjema er en personvernsgodkjent og velbrukt tjeneste, og sørger for full anonymitet.

Spørreskjemaet ble utformet som en sammenhengende historie, slik at informantene lettere skulle følge med, og for at det ble en mer «naturlig» setting, hvor de leste en historie og besvarte tilhørende oppgaver. Informantene ble gjort oppmerksom på at oppgavene var skrevet på bokmål, men at de selv måtte oversette til deres egen dialekt før de svarte, da det var *dialekten* jeg ønsket å se på, og ikke skriftspråket. For å bringe informantene nærmere talemålsmodus valgte jeg å utforme spørsmålene konsekvent på radikalt bokmål. Jeg brukte bevisst a-endinger på både verb: «mista» og hunkjønnsord: «helga», «klokka», «døra», «jenta» etc. Et unntak var «moren», da dette, etter min mening, var det mest påfallende substantivet hvor en a-ending hadde skilt seg betydelig ut. I frykt for å påvirke informantene valgte jeg derfor å unngå denne formen.

Til sammen inneholdt spørreskjemaet 21 testoppgaver og 19 fylloppgaver. Fylloppgaver er oppgaver som spør etter helt andre ting enn hva studien ser etter. Mertins (2016) anbefaler å ha med minst dobbelt så mange fylloppgaver som testoppgaver (s. 19), men etter egne vurderinger valgte jeg likevel å ha en jevn fordeling, hvor det var omtrent like mange av hver. Samlet tilsvarte dette 40 oppgaver, og var dermed innenfor Mackey og Gass (2015) sin anbefaling om å ikke ha mer enn 50 spørsmål i et spørreskjema (s. 60).

De 19 fylloppgavene ble tatt med for å ikke gjøre det åpenbart hva jeg så etter. Oppgavene skulle distrahere informantene fra hva som ble undersøkt, og ble tatt med i skjemaet for å unngå at informantene skulle se et mønster og tilpasse svarene sine deretter. I spørreskjemaet

ble det inkludert både akseptabilitetsoppgaver og nedtrekksoppgaver som *ikke* hadde sammenheng med studien, slik at informantene ikke skulle etablere bevisste svarstrategier.

De 21 testoppgavene ble utformet som nedtrekksoppgaver, tekstvarsoppgaver og akseptabilitetsoppgaver. Alle disse tre formene ble, som nevnt tidligere, inkludert for å få et utvidet bilde av språkfenomenet. I de neste delkapitlene vil jeg forklare utformingen av testoppgavene, hvor jeg først vil forklare akseptabilitetsoppgavene, og deretter produksjonsoppgavene. Avslutningsvis vil jeg begrunne generelle valg jeg har tatt i utformingen.

3.4.1 Akseptabilitetsoppgavene

I spørreskjemaet benyttet jeg meg av to typer akseptabilitetsoppgaver: *tvunget-valg-* og *ja/nei-*oppgaver.

3.4.1.1 Tvunget-valg-oppgavene

«Tvunget-valg» (*forced choice*) innebærer at informantene blir presentert for to eller flere setninger, og må velge den setningen de mener er mest (eller minst) akseptabel basert på egen intuisjon (Schütze & Sprouse, 2013, s. 31). Dette får informantene til å ta stilling til om det er en forskjell mellom ytringene. I spørreskjemaet var det tre oppgaver som ble utformet på denne måten, hvor kun én var testoppgave (oppgave 18), mens de to andre var fylloppgaver (oppgave 19 og 21).

18. Forestill deg at du er Trym. Hvilke av disse to formuleringene hadde du brukt for å svare moren til Margrete? (Ta utgangspunkt i din egen dialekt) *

Samtalekontekst: Moren til Margrete avbryter samtalen, og spør Trym om han er singel. Trym har nylig blitt kjæreste med Agnete i klassen.

"Jeg har blitt kjæreste med en i klassen"

"Jeg har blitt kjæreste med ei i klassen"

En fordel med slike oppgaver er at de er enkle å ta stilling til for informantene. Det er ikke avanserte spørsmål der de må vurdere graden av akseptabilitet på en skala fra 1-5, eller finne på egne formuleringer. De må enkelt og greit ta stilling til hvilken setning som er mest/minst akseptabel ut fra et begrenset utvalg. Disse oppgavetyperne kan gi informasjon om forskjeller mellom ulike forhold ved de aktuelle ytringseksemplene. En ulempe er at de ikke viser til

størrelsen av denne ulikheten. Er ulikheten mellom dem mer eller mindre tilfeldig, eller er den av stor betydning? De gir heller ingen informasjon om akseptabiliteten sett i et mer generelt bilde. For eksempel kan informantene mene at de ikke ville ha produsert *noen* av de aktuelle ytringene i eget talemål, og dermed kun velge et alternativ fordi de ikke finner et bedre. Dette kan man i noe grad unngå ved å inkludere et ekstra valgalternativ «ingen av delene», hvor informantene selv kan fylle inn et svar. Jeg har valgt å droppe dette, da jeg ønsket å kartlegge *om* det var en forskjell mellom de *valgte* ytringsmåtene (forskjellen mellom «ei» og «en» for å referere til kvinnelig person). Velges den ene ytringsmåten framfor den andre ofte, vil dette kunne være en indikator på at det *er* en forskjell.

3.4.1.2 Ja/nei-oppgavene

I *ja/nei-oppgavene* ble informantene presentert for en setning som de skulle bedømme som akseptabel (ja) eller ikke (nei). I motsetning til tvunget-valg-oppgavene så skal de ikke sammenlikne setninger, men kun ta stilling til om de mener denne *ene* setningen er akseptabel eller ikke (Schütze & Sprouse, 2013, s. 32). I spørreskjemaet utformet jeg fire slike oppgaver, hvor to var testoppgaver (oppgave 9 og 25), og to var fyllopgaver (oppgave 3 og 28).

9. Ville du selv kunne produsert følgende setning: (Gjerne forklar hvorfor/hvorfor ikke) *

Samtalekontekst: Thora og Trym snakker sammen. Trym har fått seg ny klokke, men den falt ikke helt i smak. Han vurderer derfor å selge den på Tise. Thora sier: "**Jeg vet om ei som er interessert i å kjøpe klokka di**".

25. Kunne du ha produsert denne ytringen på din dialekt? Hvorfor/hvorfor ikke? *

Samtalekontekst: Agnete ser seg rundt på kjøpesenteret, som er fullt av ungdommer. "**William har klina med mange jenter her. Se, der er det en. Og der er en til!**"

En fordel med slike oppgaver er at de kartlegger om en enkelt ytring blir ansett som akseptabel eller ikke. En ulempe er at de ikke like tydelig kartlegger om det er en forskjell mellom denne typen ytring og en ytring med *andre* forhold. For eksempel kan det være flere aspekt ved en ytring som gjør at den ikke anses som akseptabel, og i slike oppgaveformuleringer vet man ikke hva informantene vektlegger i sin avgjørelse. Man kan da

stille oppfølgingsspørsmål til hvorfor/hvorfor ikke en informant anser en ytring som akseptabel. I ja/nei-oppgavene ble informantene bedt om å gjøre dette, primært for å se om de hadde en forståelse av hvorfor de vurderte som de gjorde. Informantene kan kommentere helt andre aspekt ved ytringen enn de man ønsker å se nærmere på, og på den måten kan man oppdage enda flere interessante funn. Det er ikke alltid svarene blir relevante for studien, men det øker likevel sannsynligheten for at informantene skal kommentere nettopp de aspektene man ser etter. For eksempel kan informantene oppgi at de ikke godtar ytringen i oppgave 25, og kommentere at de selv ville ha brukt «ei» i stedet for «en» for å referere til underforstått «jente». Andre kan svare «den var rar», uten videre begrunnelse. Da vet man ikke om det er bruken av «en» som forårsaker denne vurderingen, eller om det er andre faktorer (som for eksempel setningsoppbyggingen). På grunn av den potensielt verdifulle informasjonen disse oppfølgingsspørsmålene kan gi, så har jeg likevel valgt å inkludere dem i spørreskjemaet.

3.4.2 Produksjonsoppgavene

I tillegg til akseptabilitetsoppgavene var det flere oppgaver hvor informantene selv måtte *velge* eller *produsere* et konkret svar. Jeg vil omtale dette som produksjonsoppgaver. Dette ble gjort i form av nedtrekksoppgaver og tekstvaroppgaver.

3.4.2.1 Nedtrekksoppgavene

I nedtrekksoppgavene ble informantene introdusert for en setning som manglet en del for å være fullstendig. For å fylle denne manglende delen ble de bedt om å velge det alternativet de mente passet best inn. Det var mellom to og fem valgalternativer, avhengig av om oppgaven var en testoppgave eller en fylloppgave. I testoppgavene var det konsekvent tre alternativer informantene kunne velge mellom: «et», «ei» eller «en». Alternativene ble konsekvent presentert i den samme rekkefølgen.

Nedtrekksoppgavene testet informantenes produksjon av ubestemt artikkel til både synlig og underforstått substantiv. Det var fire nedtrekksoppgaver som målte produksjonen av ubestemt artikkel til synlig substantiv. Disse så på produksjon av ubestemt artikkel til intetkjønnssubstantiv (oppgave 8), hankjønnssubstantiv (oppgave 14) og hunkjønnssubstantiv (oppgave 7 og 29). Det var oppgave 7 og 29 som var av særlig betydning for denne studien. Oppgave 7 hadde inanimat hunkjønnssubstantiv («klokke»), mens oppgave 29 hadde animat hunkjønnssubstantiv («ku»).

Det var til sammen ni nedtrekksoppgaver som målte informantenes produksjon av ubestemt artikkel til underforstått substantiv. Fem oppgaver så på bruken av ubestemt artikkel for å referere til underforstått inanimat hunkjønnsst substantiv (oppgave 4, 16, 23, 32 og 38). Tre oppgaver så på bruken av ubestemt artikkel for å referere til underforstått animat hunkjønnsst substantiv, hvor referenten var en kvinne (oppgave 11, 27 og 34). En siste oppgave så på bruken av ubestemt artikkel til underforstått animat hankjønnsst substantiv, hvor referenten var en mann (oppgave 20). For å se de konkrete oppgaveformuleringene; se vedlagt spørreskjema.

3.4.2.2 Tekstboksoppgavene

Hvor nedtrekksoppgavene primært kartla informantenes *egenrapportering* av bruken av ubestemt artikkel, så hadde tekstboksoppgavene som mål å kartlegge mer «fri» produksjon. Det var tre tekstvaroppgaver i spørreskjemaet, hvor informantene selv måtte produsere tekst. I oppgave 22 skulle informantene oversette en tekstmelding fra bokmål til sin egen dialekt. Tekstmeldingen var utformet slik at den skulle framprovosere informantenes bruk av ubestemt artikkel til både synlig («en/ei/et jente») og underforstått animat hunkjønnsst substantiv («en/ei/et (jente) fra Tønsberg»). I oppgave 39 og 40 skulle informantene gjenfortelle handlingsforløpet i to tegneseriestriper. Tegneseriestripene skulle framprovosere produksjonen av ubestemt artikkel til animate (menneskelige) hunkjønnsst substantiv, da hovedsakelig «dukke», «jente» og «dame». For at dette skulle være mulig ble de bedt om å unngå navn på personene. Jeg har valgt å anse «dukke» som animat, da det i dette tilfellet har semantisk referanse som femininum (da den avbildede dukken tydelig er en *jentedukke*, med langt, lyst hår og kjole), samtidig som det kan sies å ligge litt mellom animat og inanimat, avhengig av hvordan substantivet konseptualiseres. Det gjør «dukke» interessant. Oppgave 36 kan anses som en mellomting mellom akseptabilitetsoppgave og tekstvaroppgave. Informantene ble her bedt om å gjøre en tolkning av hvilken person de mente det var mest nærliggende at ytringen refererte til.

36. Hvem av disse personene er det mest nærliggende at Beate er på kjøpesenteret med? *

Samtalekontekst: Moren til Agnete spør Anne Marie hvorfor ikke Beate ble med på middagsbesøket. Anne Marie svarer: **"Hun er på kjøpesenteret med en fra Yoga-kurset hun tar"**

- Oda
- Lars
- Begge alternativene er like nærliggende

I oppgave 37 ble de bedt om å begrunne valget sitt, i håp om at dette ville gi et innblikk i vurderingen.

3.4.3 Generelle utformingsutfordringer

Når oppgavene skulle utformes, ble jeg møtt med mange utfordringer knyttet til hvordan de skulle designes for å gjøre spørreskjemaet mest mulig effektivt og relevant. For eksempel vil nedtrekksoppgavene, hvor informantene skulle velge mellom utvalgte alternativer, være mer tidsbesparende enn tekstvaroppgavene, hvor informantene selv måtte produsere tekst. Ved bruk av nedtrekksoppgaver vil man unngå feildata i form av skrivefeil, og dataene kan være mindre krevende for forskeren å tolke. Til tross for dette valgte jeg likevel å inkludere tekstvaroppgaver i spørreskjemaet, primært for å få innblikk i vurderingene til informantene og for å se om det var samsvar mellom informantenes *oppfatning* av egen språkbruk (nedtrekksoppgavene), og deres *faktiske* språkbruk (tekstvaroppgavene). Dette ville gjøre gjennomføringen av spørreskjemaet mindre tidseffektivt, og senere analyseprosess noe mer krevende, men informasjonsverdien tekstoppgavene potensielt ville kunne gi var etter min mening verdt det.

Testoppgavene måtte utformes slik at de framprovoserte språkbruken jeg ønsket å kartlegge: bruken av «ei» til både synlig og underforstått hunkjønns substantiv. For å se om det var forskjell i bruken avhengig av hva slags hunkjønns substantiv det sto til (synlig/underforstått, animat/inanimat), måtte selvfølgelig alle typene tas med. Enkelte oppgaver så på bruken av «ei» som ubestemt artikkel til *synlig* inanimat/animat hunkjønns substantiv («ei pulsklokke» kontra «ei jente»), mens noen så på bruken av «ei» for å referere til *underforstått* inanimat/animat hunkjønns substantiv («Har ei (klokke) han kan låne» kontra «Ei fra (jente)Tønsberg».).

Oppgavene måtte i tillegg være *forståelige* for informantene, slik at risikoen for misforståelser og feilsvar ble mindre. Det kan derfor ha vært en fordel at jeg hadde bestemt meg for informantgruppe allerede i forkant av utformingen av spørreskjemaet, slik at jeg kunne tilpasse deretter. Min informantgruppe var 18-19-åringer, og spørreskjemaet måtte dermed ta dette i betraktning, både med hensyn til oppgaveformuleringene og lengden på spørreskjemaet. Jeg unngikk avansert språkbruk og forsøkte å gjøre oppgavene relativt enkle og tidseffektive slik at informantene ikke skulle miste fokus underveis.

Da utformingen av skjemaet var ferdig, gjennomførte jeg en pilottest på en bekjent for å avdekke eventuelle svakheter og feil. Basert på tilbakemeldingene finjusterte jeg oppgavene slik at de skulle bli mer forståelige. Deretter dupliserte jeg spørreskjemaet slik at jeg kunne holde resultatene fra de forskjellige skolene adskilt for senere sammenlikningsgrunnlag.

3.5 Gjennomføring

Da nettskjemaet var ferdig utviklet og informantene kontaktet, gjenstod bare gjennomføringen. Som nevnt tidligere var jeg så heldig at jeg fikk anledning til å komme til to forskjellige videregående skoler. På begge skolene var informantgruppene en tredjeklasse på studiespesialiserende program. Dette gjorde at jeg kunne sammenlikne gruppene. Det er likevel verdt å trekke frem at skolene hadde en viss geografisk avstand mellom seg, hvor den ene skolen lå relativt sentrumsnært, mens den andre lå mer i utkanten av byen. Dette kan være aspekt som påvirker svarene til informantgruppene, og vil være interessant å se nærmere på i en senere analyseprosess.

Jeg møtte opp på skolene og introduserte meg selv og spørreskjemaet for informantene. Jeg fortalte at det tok cirka 20-25 minutter å gjennomføre, og at det inneholdt 49 spørsmål, hvorav 9 spørsmål kartla språkbakgrunn og 40 spørsmål kartla språkbruk. Jeg håpte at jeg kunne minke sjansene for at informantene skulle bli ufokuserte underveis ved å gjøre de oppmerksomme på tid- og innholdsrammen på forhånd. Jeg forklare at formålet med spørreskjemaet var å kartlegge *faktisk* språkbruk, og at de derfor ble oppfordret til å svare på spørsmålene med utgangspunkt i deres egen dialekt – og ikke hva de anser som normativt riktig. Videre fortalte jeg at det skulle utfylles individuelt, og at det var helt frivillig og anonymt å gjennomføre. De fikk beskjed om at de når som helst kunne trekke seg, men at når de hadde trykket «levert», så ville det ikke være mulig å finne tilbake til svarene deres for å slette dem (da de ville være helt anonymisert). Alt dette sto også som informasjon innledningsvis i spørreskjemaet.

Informantene besvarte spørreskjemaet enten på pc eller mobiltelefon. Min tilstedeværelse gjorde at informantene kunne stille spørsmål underveis. Ved å besvare spørsmålene i plenum kunne jeg unngå at flere informanter satt med de samme spørsmålene. Min tilstedeværelse ga dog ingen garanti for at informantene ville tørre å spørre dersom noe var uklart. Dette kommer også fram av svarene, hvor blant annet en informant i oppgave 37 skriver «Skjønnte

ikke spørsmålet». Jeg vil likevel anta at det kunne blitt *enda* flere misforståelser dersom jeg ikke hadde vært til stede.

Begge klassene gjennomførte spørreskjemaet relativt tidlig på morgenen (mellom klokka åtte og ti). Dette kan ha påvirket resultatene, da det ikke er usannsynlig å anta at informantene var trøtte. Slike ting er det også viktig å være oppmerksom på i en analyseprosess, da dagsform i aller største grad kan påvirke resultatene. Slike problematiseringer og svakheter ved datainnsamlingen vil jeg nå se nærmere på.

3.6 Svakheter ved metodevalget

En svakhet ved spørreskjema er at man ikke får en direkte kommunikasjon mellom informant og forsker. Jeg fikk ikke mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål til svarene til informantene, noe jeg ville fått dersom jeg heller hadde benyttet meg av intervju som metode. I mitt tilfelle kunne en løsning vært å sende ut et helt nytt spørreskjema til de samme informantgruppene (ettersom de vil gå i de samme klassene), og stilt nye spørsmål som avdekket de manglene man oppdaget, men dette er både tid- og ressurskrevende. Jeg kunne heller ikke vært sikker på at jeg fikk akkurat de samme informantene, med hensyn til fravær. I tillegg har informantene blitt anonymisert, så jeg kunne ikke visst hvilke informanter som hadde gitt de svarene jeg ønsker videre utfylling på – og ville dermed ikke hatt et sammenlikningsgrunnlag. Andre faktorer som for eksempel dagsform kunne også spilt inn på de nye resultatene. Det oppstår ved flere anledninger usikkerhet og nysgjerrighet knyttet til informantenes svar, og uten muligheten til å stille oppfølgingsspørsmål mister jeg potensielt viktig informasjon. Disse svakhetene er blitt forsøkt kompensert ved at informantene i enkelte oppgaver må begrunne vurderingene sine.

Som forsker ønsker man å avdekke informantenes *naturlige* språkbruk, og ønsker ikke at de skal tilpasse bruken etter at de befinner seg i en situasjon hvor de blir observert eller vurdert. Labov (1972) betegner dette som *the observers paradox*: som forsker ønsker man å finne den «ekte» språkbruken, men for å få tilgang på denne bruken må man observere informantene – noe som kan føre til at informantene tilpasser språkbruken sin. På den måten kan man ikke vite med sikkerhet at datamaterialet er «ekte» (Labov, 1972, s. 209). Informantene er skoleelever som sitter i et klasserom med en forsker til stede når de gjennomfører spørreskjemaet, og de kan dermed føle at de blir observert eller vurdert, og basert på dette tilpasse svarene sine etter hva de tror jeg som forsker ser etter.

Ellers vil det i ethvert språksamfunn være oppfatninger om hva som regnes som god eller dårlig språkbruk, og svarene vil derfor kunne farges av disse oppfatningene (Johannessen, 2003, s. 160), og ikke nødvendigvis representere deres *faktiske* språkbruk. Kanskje forbinder informantene bruken av «ei» med enkelte egenskaper og karakteristikk, og basert på dette vil de overdrive eller underdrive bruken avhengig av om de ønsker å assosieres med disse egenskapene eller ikke. Lahov (1972) hevder at språkbrukere som har den hyppigste bruken av et stigmatisert fenomen i deres naturlige tale, viser den største tendensen til å selv stigmatisere denne bruksformen ovenfor andre (s. 311). Man kan dermed ikke være helt sikker på hvor representativt datamaterialet er, da informantene kan overdrive eller underdrive bruken av en stigmatisert form, avhengig av hvordan de ønsker å fremstå (Boberg, 2018, s. 137).

En fordel med spørreskjema er likevel at den direkte påvirkningen fra forskeren blir mindre (enn ved for eksempel intervju). Informantene får tid til å sitte i fred og ta egne valg, og må ikke forholde seg til en samtale med forskeren, som bevisst eller ubevisst kunne påvirket vedkommende. Anonymiteten ved spørreskjemaet vil også muligens kunne gjøre det enklere for informantene å svare ærlig, da svarene deres ikke kan spores tilbake til dem.

Ellers så forutsetter et spørreskjema at informantene har gode lese- og skriveferdigheter, noe ikke nødvendigvis alle informantene har. Av dette kan det oppstå misforståelser i tolkning av spørsmålene, samt skrivefeil i tekstsvarene. Kanskje ønsker informantene også å bli fortst mulig ferdig med skjemaet, for å kunne slappe av eller for å ikke være treigere enn klassekameratene. Dette kan påvirke datamaterialet. Det kan dermed ha vært dumt å plassere tegneserieoppgavene helt til slutt i spørreskjemaet, da flere informanter valgte å ikke besvare disse særlig utfyllende. Kanskje kunne jeg fått flere mer utfyllende svar dersom disse hadde kommet tidligere. En annen svakhet ved oppgavene er at jeg ikke har inkludert substantivet «jente» i nedtrekksoppgavene som kartla bruken av «ei» til synlig substantiv. Jeg tester dog bruken i fritekstoppavene, samtidig som bruken allerede er kartlagt i noe grad i Busterud et al. (2020), så jeg føler likevel resultatene gir en god indikator på brukstendensene.

En siste svakhet verdt å trekke frem er at spørreskjemaet potensielt måler den *skriftlige* språkbruken til informantene framfor den muntlige, til tross for at de oppfordres til å svare med utgangspunkt i egen dialekt. På den måten kan jeg ikke være helt sikker på hvor

representativt datamaterialet er, men det vil likevel gi et inntrykk av utbredelsen av språkfenomenet – som nettopp er målet med denne studien.

4. Resultater, diskusjon og analyse

4.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg presentere datamaterialet jeg samlet inn via spørreskjemaene. Som nevnt i metodekapittelet var det svarene fra totalt 32 informanter som var relevante for studien. Av disse var 20 informanter fra den sentrumsnære skolen, mens de resterende 12 var fra en skole som lå mer i utkanten av byen. Når jeg henvender meg til svarene til enkeltinformantene vil jeg kalle informantene fra sentrumsskolen for «Sx» (for eksempel informant S1) og informantene fra periferiskolen for «Px» (for eksempel informant P1). For å se om det var betydelige forskjeller mellom skolene vil jeg også se på resultatene adskilt og senere sammenlikne disse. Imidlertid vil hovedvekten ligge på kartleggingen av språkbruken hos den samlede informantgruppen. Dette gjelder bruken av «ei», både til synlig og underforstått hunkjønns substantiv.

I det følgende vil jeg ta for meg de to forskningsspørsmålene hver for seg, og presentere relevant datamateriale. Til hvert forskningsspørsmål vil jeg gi en diskusjon og analyse av funnene i lys av relevant teori og forskning.

4.2 «Ei» som ubestemt artikkel til synlig hunkjønns substantiv

Det første forskningsspørsmålet omhandler bruken av ubestemt artikkel til et synlig hunkjønns substantiv:

1) I hvilken grad bruker informantene «ei» som ubestemt artikkel til synlig hunkjønns substantiv?

For å kartlegge bruken (eventuelt ikke-bruken) fikk informantene to nedtrekksoppgaver og tre fritekstoppgaver. Formålet med oppgavene var å sjekke om informantene har et tregenussystem eller et togenussystem. Kartleggingen vil da muliggjøre en senere sammenlikning av dette bruksmønsteret med bruksmønsteret av «ei» til underforstått hunkjønns substantiv, og vil dermed vise om språkfenomenene følger et likt utviklingssystem eller ikke. I nedtrekksoppgavene skulle informantene ta stilling til hvilken ubestemt artikkel de mente passet best til de aktuelle substantivene («ku» og «klokke»), mens de i tekstoppgavene ble testet i egen «frie» bruk. Dette ble gjort i en oversettelsesoppgave og to tegneserieoppgaver som skulle trigge produksjonen av ubestemt artikkel til substantivene «jente», «dukke» og «dame». Siden det er såpass store forskjeller mellom oppgavetyperne

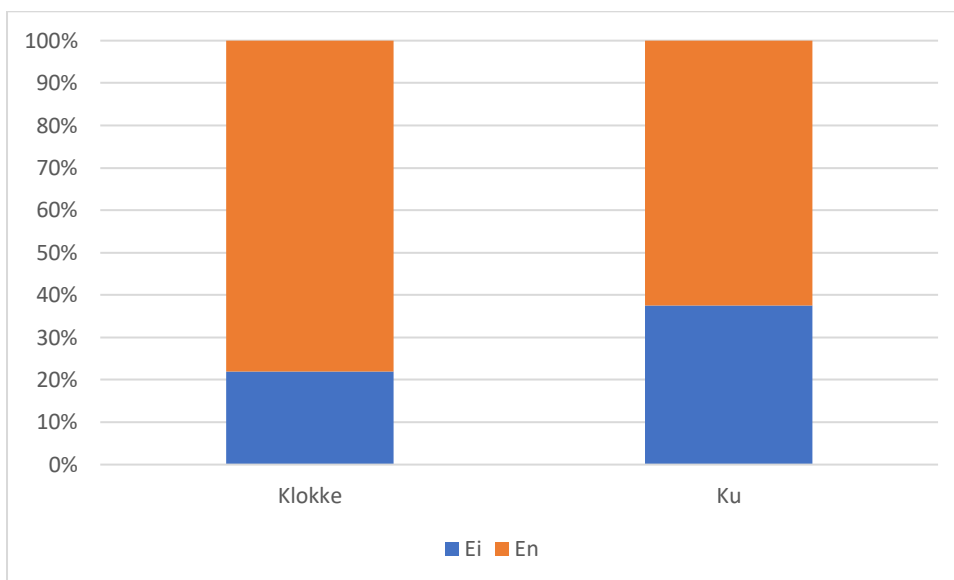
(hvor nedtrekksoppgavene primært måler informantenes *egenrapportering*, og fritekstoppgavene måler *produksjonen*), presenterer jeg resultatene fra disse oppgavene adskilt.

4.2.1 Resultater: «ei» til synlig hunkjønns substantiv

4.2.1.1 Nedtrekksoppgavene: «ei» til synlig hunkjønns substantiv

I oppgave 7 skulle informantene velge hvilken av de ubestemte artiklene de mente passet best til substantivet «klokke» i følgende kontekst: «Da han kom hjem fra fotballcupen fortalte Trym moren sin om tyveriet, og sa han ønsket seg __ ny klokke». «Klokke» er et inanimat hunkjønns substantiv, og det er ingenting ved substantivet som tydelig viser at det skal ha genus femininum. Det har for eksempel ingen fysiske kvinnelige egenskaper (semantisk referanse) (men igjen se Urek et. Al (2022) som hevder at *-e* i flere tilfeller anses som en indikator for hunkjønns).

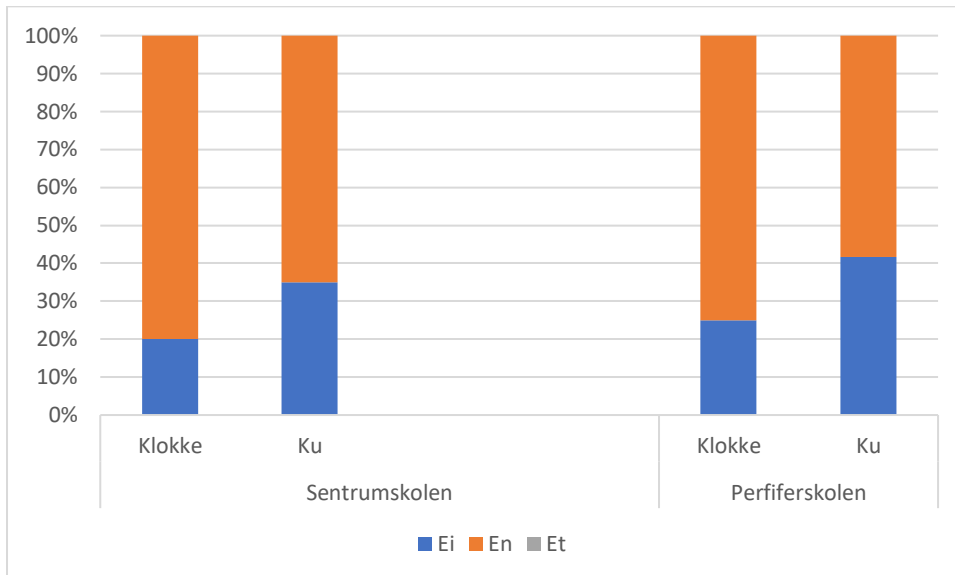
I oppgave 29 skulle informantene velge hva slags ubestemt artikkel de mente passet best til substantivet «ku». I motsetning til «klokke» har «ku» semantiske egenskaper som viser hva slags genus det skal ha. «Ku» er nemlig hunndyret av storfe, og dermed er det biologiske egenskaper som viser genuset. Siden tregenusssystemet tradisjonelt har stått såpass sterkt i Trondheim, så skulle en kunne tro at de fleste informantene ville velge «ei» i begge disse oppgavene. Vi har dog sett at Busterud et al. (2020) viser at dette tregenusssystemet er i tilbakegang. Datamaterialet mitt underbygger tendensene i denne utviklingen. Diagrammet viser fordelingen hos den samlede informantgruppen:

Figur 1: Samlet bruk av ubestemt artikkel til synlig hunkjønns substantiv i nedtrekksoppgavene.

Det var kun 22% (7/32 informanter) som valgte «ei» som ubestemt artikkel til «klokke». Til sammenlikning var det nesten dobbelt så mange som valgte «ei» til «ku», hvor 38% (12/32) valgte dette alternativet. Tallene indikerer at det kan være en forskjell i bruken av ubestemt artikkel til animate og inanimate hunkjønnsst substantiv, hvor «ei» velges oftere til animate. Ettersom det kun er én nedtrekksoppgave per substantivtype som måler denne forskjellen, er det ikke mulig å trekke klare konklusjoner om hvor generelt dette mønsteret er.

For å se om det var forskjeller mellom sentrumsskolen og periferiskolen, vil jeg dele opp resultatene ved de to skolene.

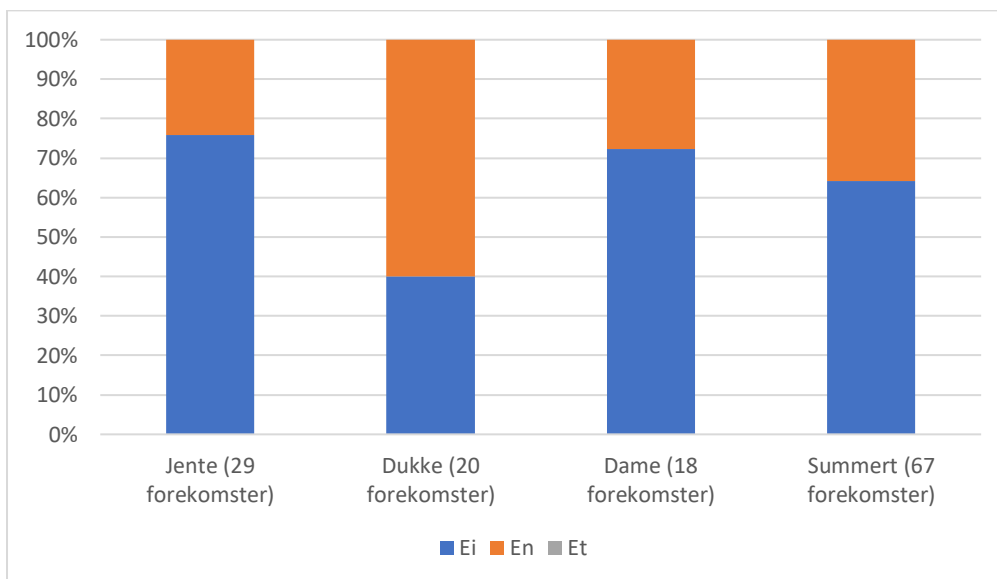
Figur 2: Fordeling mellom informantgruppene i bruk av ubestemt artikkel til synlig hunkjønnsst substantiv (nedtrekksoppgave 7 og 29).

20% (4/20) av informantene ved den sentrumsnære skolen valgte «ei» som ubestemt artikkel til «klokke», og 35% (7/20) valgte «ei» til «ku». Dette ser ut til å være relativt likt hos periferiskolen, hvor 25% (3/12) av informantgruppen valgte «ei» til «klokke», og 42% (5/12) valgte «ei» til «ku». Det ser dermed ut til å være en gjennomgående tendens ved begge skolene at «ei» benyttes oftere til synlige animate hunkjønnsst substantiv, sammenliknet med inanimate. Basert på tallene er den generelle bruken av «ei» til synlig hunkjønnsst substantiv mer produktiv hos informantene fra periferiskolen enn hos informantene fra sentrumsskolen (henholdsvis 11/40 mulige forekomster vs. 8/24 mulige forekomster).

4.2.1.2 Fritekstoppagene: «ei» til synlig animat hunkjønns substantiv

I fritekstoppagene er det noe ulikt hvordan informantene har valgt å besvare oppgavene. Som nevnt innledningsvis i kapittelet var det tre fritekstoppagaver som forsøkte å framprovosere den «frie» bruken av ubestemt artikkel til synlig hunkjønns substantiv hos informantene. Dette var oppgave 22, 39 og 40. I oppgave 22 skulle informantene oversette en tekstmelding fra bokmål til sin egen dialekt. Tekstmeldingen inneholdt det animate (menneskelige) hunkjønns substantivet «jente» i frasen «Jeg og en jente fra klassen [...]». Se vedlagt spørreskjema for resten av oppgaveformuleringen. 29/39 informanter brukte «jente» i tekstsvaret sitt.

I oppgave 39 og 40 skulle informantene gjenfortelle handlingsforløpet i to tegneseriestriper. Det var hovedsakelig to substantiv oppgavene hadde som mål å framprovosere: «dukke» og «dame». Med tanke på hvor åpne disse oppgavene var, ble det forskjeller i bruken av substantivene, hvor for eksempel enkelte informanter ikke brukte *noen* av substantivene i sine besvarelser. Noen informanter brukte substantivene, men i bestemt form (for eksempel «dukka»), og ble dermed ikke relevant for å belyse forskningsspørsmålene i denne studien. Samlet brukte 20 informanter «dukke» og 18 brukte «dame».

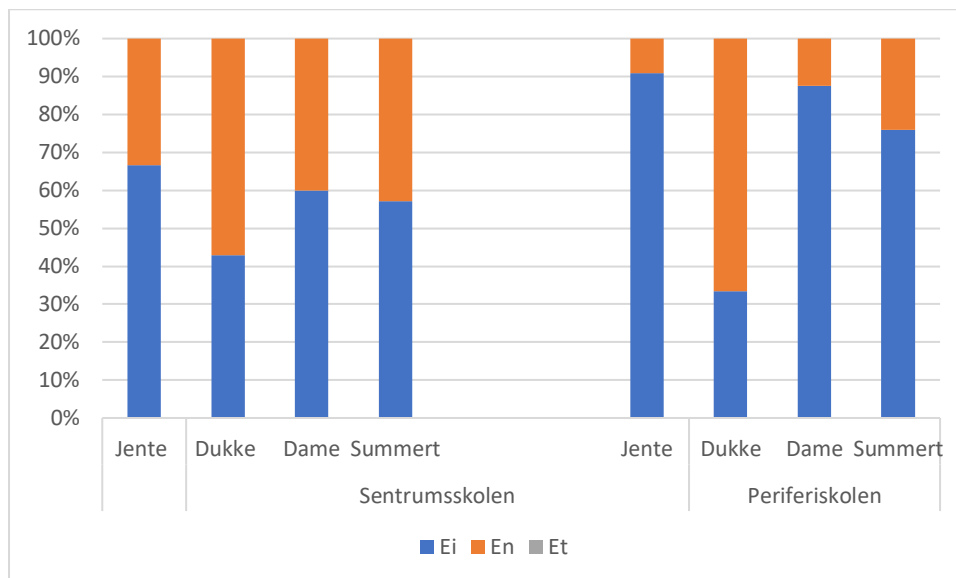

Figur 3: Samlet bruk av ubestemt artikkel til animat hunkjønns substantiv (fritekstoppagave 22, 39 og 40).

I oversettelsesoppgave 22 brukte 29/32 informanter substantivet «jente». Av disse brukte 22 «ei» som ubestemt artikkel. Dette utgjør 76% av forekomstene. Videre brukte 20 informanter «dukke» i tegneserieoppgave 39. Av disse brukte åtte informanter «ei» som ubestemt artikkel, noe som utgjør 40%. I oppgave 40 brukte 18 informanter «dame». Av disse var det 13 som brukte «ei» som ubestemt artikkel. Dette utgjør 72%. Summerer man bruken av ubestemt

artikkel til alle de tre substantivene, får man at «ei» ble benyttet i 43/67 mulige produksjonstilfeller. Dette utgjør 64%. Det ser dermed ut til at bruken av «ei» som ubestemt artikkel til synlige animate hunkjønns substantiv er relativt produktiv når informantene selv skal produsere tekst enten gjennom oversettelse eller gjenfortelling.

Om vi sammenligner de to skolene, fordeler produksjonen seg på følgende måte:

Figur 4: Fordeling av bruk av ubestemt artikkel til synlig animat hunkjønns substantiv mellom informantgruppene.

I oversettelsesoppgaven brukte 18 informanter fra sentrumsskolen «jente». Av disse brukte 67% (12/18) «ei» som ubestemt artikkel. I tegneserieoppgavene brukte 14 informanter «dukke» og ti informanter «dame». Av disse brukte 43% (6/14) «ei» til «dukke» og 60% (6/10) «ei» til «dame». Dette gir en samlet produksjonsrealisering på 57%, med bruk av «ei» i 24/42 mulige produksjonstilfeller.

Informantene ved periferiskolen har en noe ulik bruk. 11 informanter brukte «jente», hvorav hele 91% (10/11) brukte «ei» som ubestemt artikkel. Videre brukte seks informanter «dukke» og åtte informanter «dame». Av disse brukte 33% (2/6) «ei» til «dukke», mens 88% (7/8) brukte «ei» til «dame». Dette utgjør en samlet realisering på 76%, hvor «ei» ble benyttet som ubestemt artikkel i 19/25 mulige produksjonstilfeller. Det vitner dermed om at bruken av «ei» er mer produktiv hos informantene ved periferiskolen enn hos informantene ved sentrumsskolen.

«Jente» er det substantivet hvor «ei» som ubestemt artikkel benyttes oftest av begge informantgruppene, mens «ei» til «dukke» brukes færrest ganger. Dette kan skyldes ulike

oppgavetyper, men det kan kanskje også knyttes til at «jente» har sterk semantisk (biologisk) referanse, og at denne ikke er like tydelig til «dukke», til tross for at den avbildede dukken er en jentedukke. Det kan også hende det er helt andre årsaker til at «dukke» får en svakere uttelling. For eksempel kan det tenkes at «dukke» er et substantiv de sjeldnere bruker i egen dagligtale, og derfor i større grad har latt seg endre enn hva «jente» har. Brukes et substantiv ofte, kan det ha lettere for å bevare sin opprinnelige form (Lundquist et al., 2022, s. 37). På en annen side kan «jente» opptre oftere i media, som ofte er preget av togenussystemet, og informantene kunne derfor lettere blitt påvirket til å endre bruksform på de frekvente substantivene sammenliknet med lite frekvente også. Dette kan være med på å forklare hvorfor heller ikke «jente» har full uttelling på bruken av «ei». Dette blir imidlertid spekulasjoner.

Blant informantgruppen er det *noen* informanter som har et tilsynelatende stabilt genussystem (i alle fall når det kommer til bruken av «ei» til synlig hunkjønnsst substantiv), hvorav fire informanter bruker «ei» til *alle* de synlige hunkjønnsst substantivene (uavhengig av om disse er animate eller inanimate). Dette gjelder informant A6 og A12 fra sentrumsskolen og B3 og B7 fra periferiskolen. Hovedtendensen ser dog ut til å være å blande mellom «ei» og «en» (21/32 informanter gjør dette). Bruken blir noe mer stabil dersom man kun ser på animate hunkjønnsst substantiv. Åtte informanter bruker «ei» til både «ku» og til de øvrige animate hunkjønnsst substantivene i fritekstoppgavene. 14 informanter har et stabilt tregenussystem i fritekstoppgavene sine (oppgave 22, 39 og 40). Det varierer hvor mange hunkjønnsst substantiv informantene bruker i egen tekst, og noen bruker kun *ett* substantiv. Tabellen nedenfor viser bruksmønstrene til informantene når det kommer til bruken av «ei» (samlet bruk på tvers av alle oppgavene).

Bruk av ubestemt artikkel til	Konsekvent "EI"	BEGGE	Konsekvent "EN"
Synlig femininum (både animat og inanimat)	4	21	6
Synlig animat femininum (både nedtrekk og tekst)	8	17	6
Synlig animat femininum (kun egen tekst)	14	10	7

Tabell 1: Representasjon av bruksmønstre blant informantene (ubestemt artikkel til synlig hunkjønnsst substantiv).

En oppsummering og en konklusjon på forskningsspørsmål 1 blir at bruken av «ei» til synlig hunkjønnsst substantiv er relativt ustabil hos informantgruppen, hvor den i svært liten grad benyttes til inanimate substantiv, men i større grad til animate (spesielt menneskelige), selv om bruken heller ikke her har like stor uttelling som man skulle kunne forvente i et produktivt

tregenussystem. Forskjellen må ses med forbehold om at det er ulike oppgavetyper på «jente», «dukke» og «dame» (fritekst) sammenliknet med «klokke» og «ku» (nedtrekksoppgaver). Hadde jeg skullet gjort datainnsamlingen på nytt, ville jeg ha inkludert «jente» også i nedtrekksoppgavene, da dette ville gitt en bedre sammenlikning. Resultatene jeg har vist her, peker likevel mot en interessant tendens, hvor «ei» ser ut til å være mer frekvent til synlige animate hunkjønns substantiv enn til synlige inanimate hunkjønns substantiv. Ellers har vi sett at flere informanter har opprettholdt et tydelig tregenusskille, hvor bruken av «ei» til synlige hunkjønns substantiv har vært konsekvent. Dette gjelder fire informanter på *alle* (de synlige) hunkjønns substantivene, mens *åtte* informanter bruker «ei» konsekvent til (synlige) animate hunkjønns substantiv. Hovedtendensen er dog at informantene blander mellom bruken av «ei» og «en», noe som kan vitne om at genussystemet er inne i en endringsprosess. Det har også vist seg å være interne forskjeller mellom informantgruppene, hvor «ei» til synlig hunkjønns substantiv generelt er mer produktivt hos periferiskolen enn hos sentrumsskolen. Generelt ser informantgruppene ut til å befinne seg et sted mellom et togenussystem og et tregenussystem, med forbehold om at dette er skriftlig produksjon, som diskutert i metodekapittelet.

4.2.2 Diskusjon og analyse: «ei» til synlig hunkjønns substantiv

I denne delen vil jeg diskutere hva disse variasjonsmønstrene kan bety, og sammenlikne funnene med funnene fra Busterud et al. (2020), som har vist at det tradisjonelle tregenussystemet i Trondheim er på vei mot et togenussystem, hvor bruken av den ubestemte artikkelen «ei» til synlig hunkjønns substantiv mister fotfeste. Studien viste også at bruken av «ei» står sterkere til hunkjønns substantiv som markerer biologisk femininum, men at bruken heller ikke her er stabil (Busterud et al., 2020, s. 19). Som vi har sett, så underbygger funnene fra min studie denne tendensen. «Ei» benyttes relativt sjeldent til synlige inanimate hunkjønns substantiv, mens bruken øker dersom substantivet viser semantisk (biologisk) referanse til hunkjønn. Dette gjelder i noe grad substantivene «ku» og «dukke», men primært «jente» og «dame». Denne bruksforskjellen av «ei» mellom inanimate og animate hunkjønns substantiv kan skyldes at det blir mer tydelig hva slags genus et substantiv skal ha dersom genuset samsvarer med referentens biologiske genus (som de animate (menneskelige) hunkjønns substantivene gjør). I disse tilfellene blir det ellers non-transparente genussystemet i norsk mer transparent, og kan gjøre det lettere for informantene å avdekke genus ved å se på egenskaper ved substantivet. Motsatt vil det ikke være like tydelig hva slags genus de inanimate hunkjønns substantivene skal ha, da det ikke er noe fysisk ved «klokke» som

indikerer femininum. Dette kan være en av grunnene til at genuskongruensen på den ubestemte artikkelen lettere uteblir ved inanimate hunkjønns substantiv.

Generelt kan substantiv med biologisk referanse ha en større sjanse for å opprettholde genusmarkeringen (sammenliknet med de uten), da disse substantivene ofte har egne pronomenformer som kan benyttes for å referere tilbake til substantivet (Busterud et al., 2020, s. 28). For min studie gjelder dette primært «jente» og «dame», hvor pronomenet «hun/ho» kan benyttes for å referere: «Det er **ei** jente/dame utenfor. **Hun/ho** heter Solveig». Dette kan være med på å forklare hvorfor bruken av «ei» til disse to substantivene har størst realisering blant informantene (henholdsvis 76% og 72%). Personlige pronomen regnes som genuseksponenter, og entydige hunkjønnsformer som «jente» og «dame» vil derfor kunne ha større grunnlag for å beholde egen hunkjønnskategori (Busterud et al., 2020, s. 28). Det kan også forklare hvorfor «dukke» og «ku» har færrest brukstilfeller av «ei» (henholdsvis 40% og 38%), da det muligens ikke er like naturlig for informantene å bruke «hun/ho» for å referere tilbake til disse substantivene. Kanskje faller det mest naturlig for informantene å bruke det demonstrative pronomenet «den»? Etersom «den» har synkretisme mellom hankjønn og hunkjønn kan dette være med på å gjøre det vanskeligere for informantene å avdekke substantivets genus, og kan være med på å forklare hvorfor bruken av «ei» svekkes til disse substantivene (til tross for at «ku» og «dukke» har feminine egenskaper). Det er selvfølgelig tenkelig at informantene kunne ha produsert ytringer med «hun/ho» for å referere tilbake til «dukke» og «ku» (og for så vidt «klokke»), men en antakelse er imidlertid at referansen vil stå sterkere til «jente» og «dame», da hunkjønnspronomenene til disse substantivene benyttes av hele det nasjonale språksamfunnet. Det kan også tenkes at de feminine egenskapene til «ku» og «dukke» ikke er like tydelige.

Koblingen til eget hunkjønnspronomen *kan* altså kunne forklare hvorfor «jente» og «dame» har størst realisering av «ei» blant de animate hunkjønns substantivene, uten at man skal slå dette fullstendig fast. Det viktigste å merke seg er likevel at den semantiske referansen til de animate hunkjønns substantivene gjør at genuskongruensen med den ubestemte artikkelen står sterkere enn den gjør til inanimat «klokke», og at dette trolig skyldes at de animate hunkjønns substantivenes genus samsvarer med konkrete, fysiske egenskaper ved referentens eget genus.

Men heller ikke til de animate (menneskelige) hunkjønns substantivene er bruksmønsteret fullstendig stabilt. Som vi har sett, brukte åtte informanter «ei» konsekvent til alle de animate

hunkjønns substantivene, mens 17 informanter blandet mellom «ei» og «en». Dette viser at hovedtendensen er at hunkjønns kategorien er ustabil. Sammenfallet mellom «ei» og «en» kan skyldes den øvrige synkretismen mellom maskulinum og femininum (i kvantorer, demonstrativer, adjektiv), hvor skillet mellom disse to genusene ikke er like tydelig som skillet til nøytrum. I et slikt system er frekvens viktig, da frekvente bruksformer kan ha en tendens å overleve lengre enn mindre frekvente former (Lundquist et al., 2022, s. 37). Ettersom hankjønn utvilsomt er det mest frekvente genuset og standardverdien for genustildeling i norsk (van Baal et al., under trykking, s. 4), er det ikke usannsynlig å anta at dette kan ha påvirket språkbruken til informantene og ført til svekkelse av hunkjønns kategorien. Alle informantene har bokmål som hovedmål, hvor de synlige hunkjønns markørene er sjeldne. For eksempel er det grammatikalsk å skrive både «ei» og «en» jente på bokmål. Møter informantene høyfrekvente ord i den «nye» maskuline formen (i skrift, media og på internett), vil den frekvente inputen kunne påvirke språkbruken deres (Lundquist et al., 2022, s. 37). Dette kan føre til at også frekvente substantiv mister det gamle mønsteret. Oppsummert vil både synkretismen (mellom maskulinum og femininum) og frekvensen i input ha mye å si i den pågående endringsprosessen, og kunne forklare hvorfor femininum taper posisjon (Lohndal & Westergaard, 2021, s. 99).

Det er også verdt å trekke frem påvirkningen fra Oslo. Det er i all hovedsak østnorsk som anses å være nærmest det vi kan kalle et «standardtalemål» i Norge (Mæhlum, 2020, s. 45). Man kan dermed anta at flere dialekter (bevisst eller ubevisst) retter seg mot denne varieteten. Som nevnt i teorikapitlet kalles dette fenomenet standardisering og/eller dialektnivellering, og innebærer at lokale trekk har en tendens til å bli erstattet av trekk som i større grad blir oppfattet som regionale/nasjonale (Hårstad et al., 2021, s. 13). Ifølge Hårstad (2010) er det et felles kjennetegn at dialektene i større byer beveger seg i retning regionale varieteter av standard østnorsk. Dette kan påvirke bruken av femininum. Lødrup (2011) viser at bruken av «ei» er mer eller mindre ikke-eksisterende i Oslo. Det er derfor ikke usannsynlig at denne overgangen fra trekjønn til tokjønn kan ha spredd seg derfra og videre til Trondheim. Språkendringer starter nemlig ofte som urbane fenomener som sprer seg fra et urbant sentrum til større byer og videre derfra til mindre byer og tettsteder. Som nevnt i teorikapitlet kalles dette sentrumshopping, og kan være med på å forklare hvorfor utviklingstendensene mot et togenussystem ser ut til å ha kommet ganske langt i Trondheim (som er en storby relativt nærme Oslo geografisk, i alle fall sammenliknet med andre storbyer som for eksempel Tromsø).

Samtidig er det tendenser som også kan motvirke slik sentrumshopping. Bruken av «ei» har tradisjonelt stått sterk i nesten alle dialekter, men man kan også anse bruken som et særlig sterkt og lokalt trekk i Trondheim (ref. «ei eple» og «ei bil»). Særegne trekk har ofte større sjanse for å bestå. Funnene fra min studie viser at dette kan være tilfelle hos enkelte. Åtte informanter bruker konsekvent «ei». Spesielt sterkt står kanskje språktrekket hos informant P3, som bruker «ei» til *alle* (både synlige og underforståtte) hunkjønns substantiv, og som i tekstsvaroppgave 40 skriver: «[...]Da dæm e på ka dæm trur e et roli område hiv faren **ei pose** me søppel ut vindue, men træff ei gammel dame. Så rope'n te sønn'n sin at'n må kjør me flat pedal.». Informanten bruker «ei» til hankjønns substantivet «pose». Det kan selvfølgelig være en skrivefeil, men det kan også være opprettholdelse av det særegne trekket. Grunnen blir vanskelig å stadfeste uten oppfølgingsspørsmål, men det er likevel interessant å merke seg. Det er også verdt å trekke frem at informant P3 er fra periferiskolen, hvor bruken av «ei» til synlig hunkjønns substantiv generelt står sterkere enn den gjør hos sentrumsskolen. Det kan dermed se ut til at den geografiske avstanden mellom skolene spiller en rolle på bruksrealiseringen. Basert på teorien om sentrumshopping kan dette gi mening: spredningen av det urbane språktrekket kommer først til det urbane sentrumet (i nærheten av sentrumsskolen), før det så sprer seg videre til de perifere nærområdene (periferiskolen). I den sammenheng er det også relevant å trekke fram Milroy (1980) sin teori om sosiale nettverk, som hevder at lukkede nettverk vil være normbevarende, mens åpne nettverk tilsvarende vil være åpne for variasjon. Lukkede nettverk innebærer at medlemmene av nettverket har hyppig interaksjon med hverandre, via flere forskjellige arenaer (venn, medelev, fritidsaktiviteter etc.), og på den måten interagerer med den lokale varieteten hyppig, mens dette ikke nødvendigvis er tilfelle i åpne nettverk. Basert på dette hevder hun at byen er mer utsatt for variasjon og endring med påvirkning fra andre urbane varieteter enn hva de rurale områdene er, da hovedtendensen er at byene ikke har like tette nettverk som de rurale områdene har (Milroy, 1992; Hårstad, 2010). Dette kan forklare hvorfor bruken av «ei» ser ut til å være bedre bevart ved periferiskolen. Man kan dog ikke vite med sikkerhet om nettverkene er sterkere her, men det er likevel en tanke verdt å merke seg. Funnene fra studien viser imidlertid at det også ved periferiskolen er tendenser til en pågående endringsprosess i genus.

Ellers er det verdt å trekke fram at Torp (2005) hevder at femininum i økt grad blir sett på som gammeldags, ruralt og ukult (sitert i Lohndal & Westergaard, 2021, s. 110), og at Busterud et al. (2020) hevder at hankjønnsformer anses som mer prestisje enn

hunkjønnsformer. Disse språkholdningene kan føre til at språkbrukerne noen ganger tar bevisste valg om å bruke bestemte genusmarkører, avhengig av hvordan de ønsker å framstå (Opsahl, 2021, s. 123). Dette kan også ha vært med på å påvirke språkbruken til informantene over tid, og kan forklare hvorfor hunkjønnskategorien faller bort. Kanskje ønsker ikke informantene å assosieres med de egenskapene de mener «ei» representerer. Opsahl (2021) har for eksempel kartlagt at «ei» i flere tilfeller benyttes som en pragmatisk markør for kritikk og humor (s. 139). Da studien ikke kartlegger språkholdningene til informantene er dette imidlertid vanskelig å si noe om.

En oppsummering er at «ei» står sterkere til animate hunkjønns substantiv enn det gjør til inanimate, og at dette kan skyldes at genus er mer tydelig når det samsvarer med genuset til referenten. Vi har likevel sett at den pågående genusendringen også påvirker de animate hunkjønns substantivene, og at dette kan skyldes påvirkning fra østnorsk og skriftspråket. Det kan også skyldes øvrige språkholdninger knyttet til «ei». I det følgende vil jeg se om bruken av «ei» til underforstått hunkjønns substantiv følger det samme utviklingsmønsteret.

4.3 «Ei til strøket/underforstått hunkjønns substantiv

Det neste forskningsspørsmålet, her repetert i 2), ser på bruken av «ei» til et *strøket/underforstått* hunkjønns substantiv, både animate (menneskelige) og inanimate.

2) *I hvilken grad bruker informantene «ei» for å referere til strøket/underforstått hunkjønns substantiv?*

Som vi så i teorikapittelet, vil strøket/underforstått substantiv si at kjernen i en substantivfrase er utelatt, men at man ut fra den språklige konteksten likevel kan fylle ut dette manglende leddet. I spørreskjemaet forsøkes det å kartlegge denne bruken hos informantene, til underforstått inanimat og underforstått animat hunkjønns substantiv. De animate hunkjønns substantivene er kvinnelige personer, som adresseres med navn, mens de inanimate hunkjønns substantivene er fysiske gjenstander («puls klokke», «bok», «drikkeflaske», «skål» og «bryllupskake»).

Det var fem nedtrekksoppgaver som målte informantenes bruk av «ei» for å referere til de inanimate hunkjønns substantivene, og tre nedtrekksoppgaver som målte informantenes bruk

av «ei» for å referere til kvinnenavnene. Det var også tre akseptabilitetsoppgaver som målte informantenes aksept av både «ei» og «en» for å referere til kvinnelig person. I en annen oppgave skulle informantene svare på hvem det var mest nærliggende at en ytring med «en» refererte til, samt begrunne dette valget. I tillegg kartla den tidligere nevnte oversettelsesoppgaven også bruken av «ei» eller «en» for å referere til en kvinnelig boksetrener: «Det er en fra Tønsberg som er trener. Hun er visst norgesmester». Se oppgave 22 i vedlagt spørreskjema for oppgaveformulering. Det var altså til sammen åtte oppgaver som målte informantenes produksjon og aksept av «ei» (uten substantiv) for å referere til kvinnelig person. For å se om det var forskjeller i bruken av «ei» til underforståtte animate og til inanimate hunkjønnsst substantiv, har jeg valgt å presentere resultatene fra oppgavene adskilt.

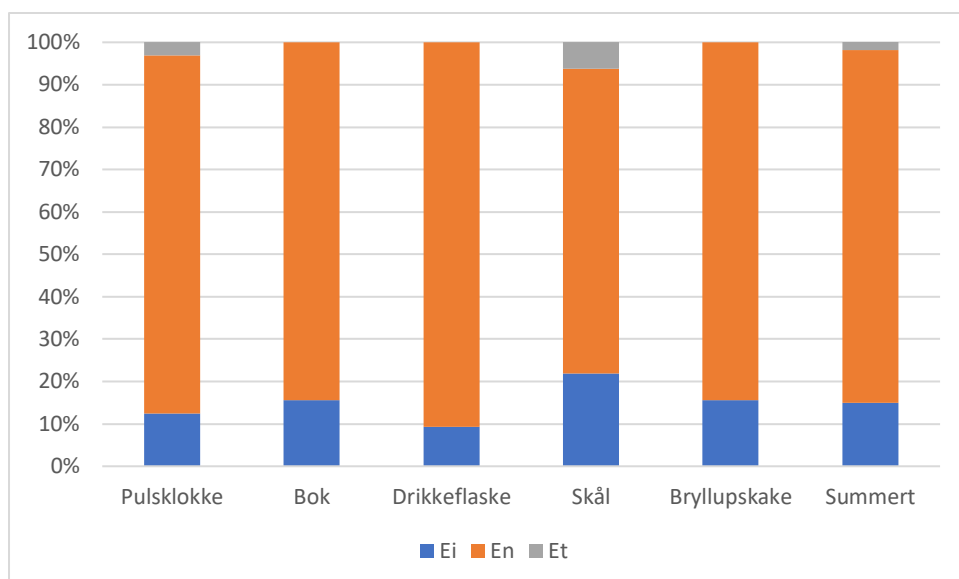
4.3.1 Resultater: «ei» til underforstått hunkjønnsst substantiv

4.3.1.1 «Ei» til underforstått inanimat referent

I spørreskjemaet var det som nevnt fem nedtrekksoppgaver som målte informantenes bruk av «ei» til underforstått inanimat hunkjønnsst substantiv. I disse oppgavene skulle informantene velge hva slags ubestemt artikkel de mente passet best for å referere tilbake til et tidligere nevnt hunkjønnsst substantiv. Referansen er dermed anaforisk. I oppgave 4 er for eksempel kjerneelementet «pulsklokke» underforstått i ytringen «I helga har Trym vært på fotballcup, og der mista han pulsklokka si. Ole har heldigvis __ han kan låne imens». Det utelatte leddet er identisk med kjerneleddet i den foregående substantivfrasen, og kan dermed enkelt underforstås av den språklige konteksten. Oppgaven etterspør hva slags ubestemt artikkel informantene hadde valgt for å referere til det underforståtte hunkjønnsst substantivet.

Nedtrekksoppgavene tar for seg fem ulike substantiv; «pulsklokke» (oppgave 4), «bok» (oppgave 16), «drikkeflaske» (oppgave 23), «skål» (oppgave 32) og «bryllupskake» (oppgave 38). Alle disse substantivene viser kun til grammatisk, inanimat femininum, da det ikke er egenskaper ved selve substantivene som tydelig viser hva slags genus de har.

Diagrammet nedenfor viser hvordan den samlede informantgruppen besvarte nedtrekksoppgavene:

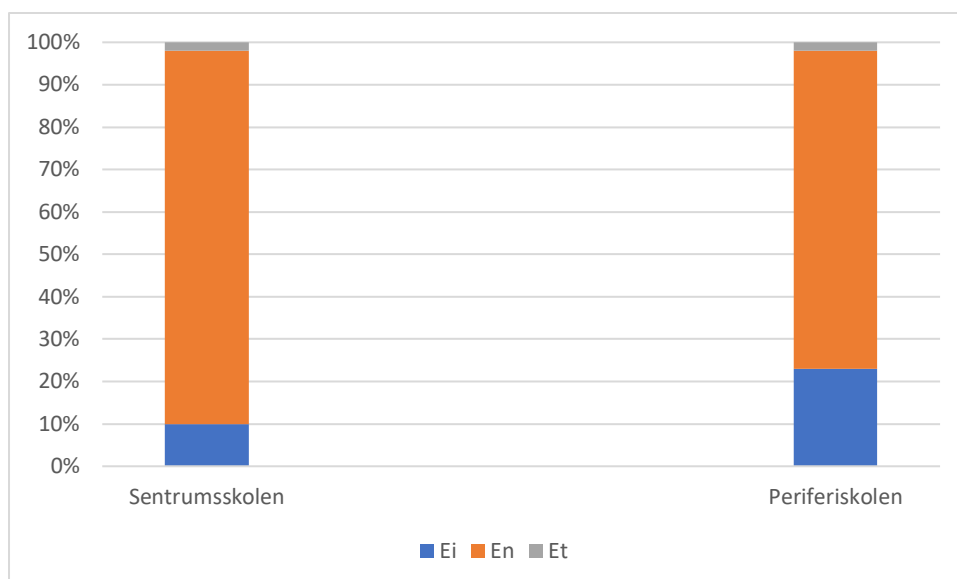
Figur 5: Samlet bruk av ubestemt artikkel for å referere til underforstått, inanimat hunkjønnssubstantiv i nedtrekksoppgavene.

Her ser vi at det hovedsakelig var «en» som ble valgt for å referere til de underforståtte, inanimerte hunkjønnssubstantivene. Samlet velges «en» i 83% (133/160) av nedtrekksoppgavene. «Ei» velges i 15% (24/160). Det var også tre tilfeller hvor «et» ble valgt. Ett tilfelle var for å referere til underforstått «puls klokke», mens de to resterende var for å referere til «skål». Dette tolker jeg som feil ved datamaterialet, hvor informantene mest sannsynlig har trykket feil. Det er dog ikke sikkert, og det kan hende at informantene *faktisk* ville ha produsert lignende ytringer. Etersom informantene har norsk som morsmål, og ettersom jeg ikke er kjent med at dette er substantiver med varierende genus i trøndersk, er det likevel mest nærliggende å anta at det er feil i datamaterialet.

Basert på de samlede tallene kan man konkludere med at bruken av «ei» for å referere til underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv ikke ser ut til å være særlig utbredt hos den samlede informantgruppen. Det ser også ut til å være relativt tilfeldig hvilke substantiv informantene velger «ei» for å referere tilbake til og ikke, hvor «skål» er substantivet med flest brukstilfeller. Dette variasjonsmønsteret vil jeg ikke gå dypere inn i.

Sammenlikning informantgrupper: bruk av «ei» til underforstått inanimat

For å se om det var forskjeller mellom informantgruppene, vil jeg nå se på resultatene fra begge skolene. Sammenlikningen er av de totale brukstilfellene, og ikke substantivene hver for seg. Diagrammet nedenfor viser fordelingen mellom informantgruppene.

Figur 6: Fordelingen mellom informantgruppene i bruk av ubestemt artikkel for å referere til underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv.

Vi ser at det er noe ulik realisering mellom informantgruppene. Informantene ved sentrumsskolen valgte «ei» for å referere til underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv i 10% av nedtrekksoppgavene, mens informantene ved periferiskolen valgte det i 23%. Dette viser at det *kan* være en geografisk forskjell, hvor fenomenet ser ut til å være mer produktivt i utkanten av byen sammenliknet med i sentrum.

Blant informantene som valgte «ei» for å referere til de inanimerte hunkjønnssubstantivene, så var bruken slettes ikke konsekvent. Det var nemlig *ingen* av informantene som valgte «ei» til alle substantivene i nedtrekksoppgavene.

Hos sentrumsskolen var det seks informanter som i ulik grad valgte «ei» som passende alternativ i nedtrekksoppgavene. Blant disse var det én informant som valgte «ei» i tre av fem oppgaver, og dermed hadde en uttelling på 60%. Dette gjelder informant S6, og var den informanten med størst uttelling blant sentrumsskoleinformantene. De fem andre informantene hadde en uttelling på enten 20% eller 40%. Dette tilsvarer ett eller to brukstilfeller av «ei». Det var to informanter som hadde to brukstilfeller, og tre informanter som kun hadde ett.

Også hos periferiskolen var det seks informanter som i ulik grad valgte «ei» for å referere til de underforståtte, inanimerte hunkjønnssubstantivene. Blant disse var det to informanter som valgte «ei» i fire av fem nedtrekksoppgaver, og dermed hadde en realisering på 80%. Det var disse som hadde størst uttelling blant periferiskoleinformantene. De resterende fire

informantene hadde en realisering på enten 20% eller 40%. Dette tilsvarer enten ett eller to brukstilfeller av «ei».

Det er altså hos periferiskolen man finner den mest konsekvente bruken av «ei» for å referere til underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv. Det var i tillegg her det var størst prosent av gruppen som valgte «ei» som alternativ i *en* eller flere oppgaver. Det var 50% (6/12) som valgte «ei» minst én gang i løpet av nedtrekksoppgavene, sammenliknet med 30% (6/20) av informantene ved sentrumsskolen.

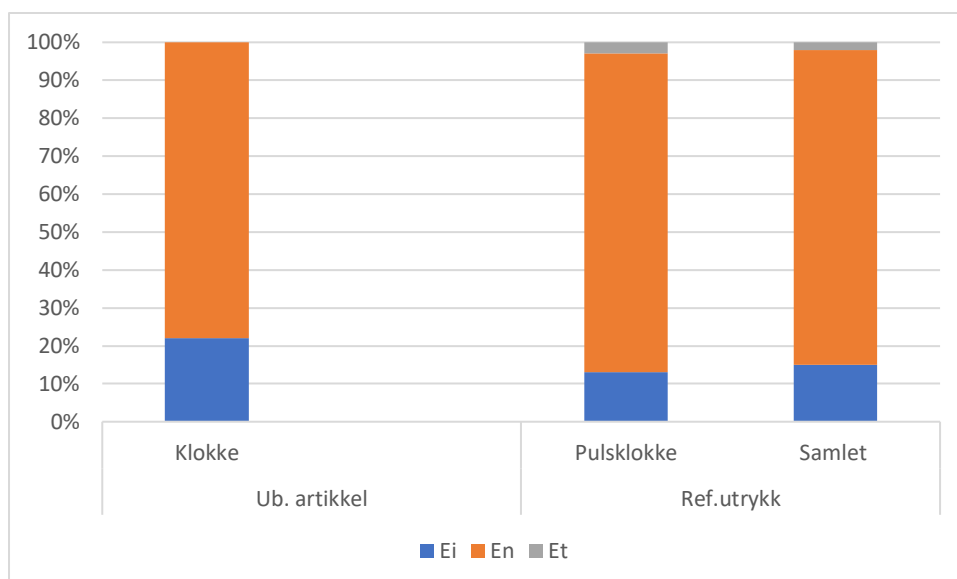
Hovedtendensen på tvers av informantgruppene er likevel at bruken av «ei» for å referere til underforstått, inanimat hunkjønnssubstantiv ikke er konsekvent. Det var hele 17 informanter som konsekvent brukte «en» for å referere til disse substantivene. De resterende 15 vekslet mellom «ei» og «en» (og to tilfeller av «et», som trolig er en trykkfeil, men som likevel plasseres innenfor inkonsekvent system, da man ikke kan vite hva de eventuelt ellers ville valgt). Det ser ut til å være relativt tilfeldig hvilke substantiv bruken av «ei» og «en» veksles mellom, og vil ikke kommenteres ytterligere.

Konsekvent "EI"	BEGGE	Konsekvent "EN"
0	15	17

Tabell 2: Fordeling i bruksmønster av ubestemt artikkel for å referere til underforstått, inanimat hunkjønnssubstantiv.

Sammenlikning «ei» til synlig og underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv

I denne delen vil jeg sammenlikne resultatene fra forskningsspørsmål 1: bruken av «ei» til det synlige, inanimate hunkjønnssubstantivet «klokke» i nedtrekksoppgave 7, med de resultatene jeg nylig har presentert for forskningsspørsmål 2: bruken av «ei» for å referere til underforståtte, inanimate hunkjønnssubstantiv. I og med at både «klokke» og substantivene jeg nylig har presentert, har inanimat femininum, vil dette kunne gi et sammenlikningsgrunnlag for å se om bruken av «ei» følger samme mønster. Jeg har valgt å presentere underforstått «pulsklokke» fra nedtrekksoppgave 4 for seg selv, da «klokke» og «pulsklokke» er relativt like substantiv, og at det derfor er ekstra interessant å se om «ei» benyttes likt (da henholdsvis til synlig og ikke-synlig «(puls)klokke»). Grafen «samlet» representerer bruken til alle de underforståtte inanimate hunkjønnssubstantivene fra nedtrekksoppgavene.

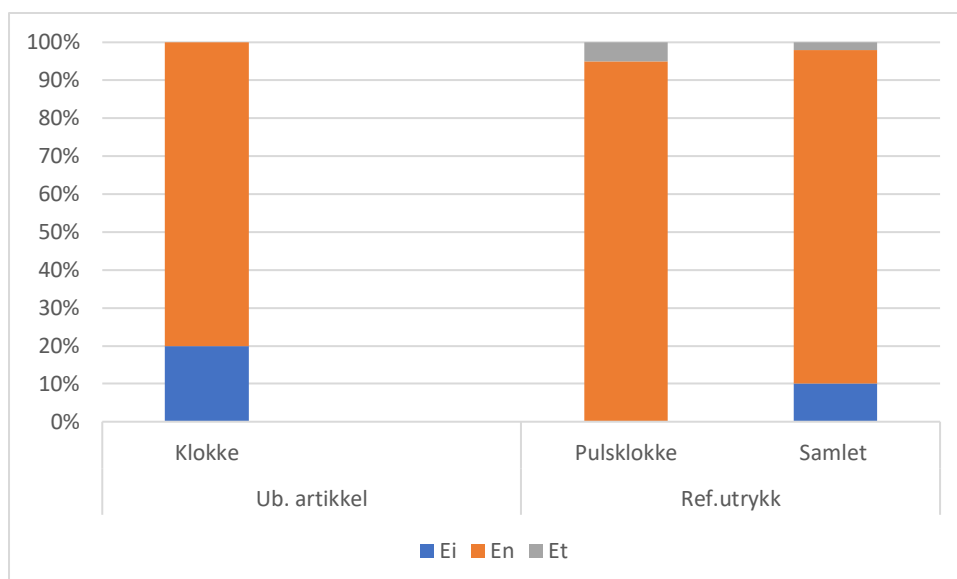
Figur 7: Sammenlikning bruk av ubestemt artikkel med og uten synlig inanimat hunkjønns substantiv.

Ut fra diagrammet ser vi at det er relativt lik bruk av «ei» til *synlig* inanimat hunkjønns substantiv, og til *underforstått* inanimat hunkjønns substantiv. «Ei» velges til synlig «klokke» av 22% (7/32) av informantgruppen i oppgave 7, mens «ei» samlet velges for å referere til underforstått inanimat hunkjønns substantiv i 15% (24/160) av nedtrekksoppgavene (altså samlet bruk av «ei» i oppgave 4, 16, 23, 32 og 38).

Det er spesielt interessant å se at «ei» velges for å referere til underforstått «pulsklokke» (oppgave 4) i 13% av produksjonstilfellene. Med tanke på at 22% av informantene valgte «ei» som ubestemt artikkel til det (relativt) samme substantivet i oppgave 7, vitner dette om et ustabil genussystem, og om bruksforskjeller mellom «ei» til synlig og underforstått inanimat hunkjønns substantiv.

Forskjeller mellom informantgruppene: «ei» til synlig og underforstått inanimat

For å se om det var forskjeller mellom informantgruppene, vil jeg nå sammenlikne resultatene fra hver av gruppene, og starter med sentrumsskolen.

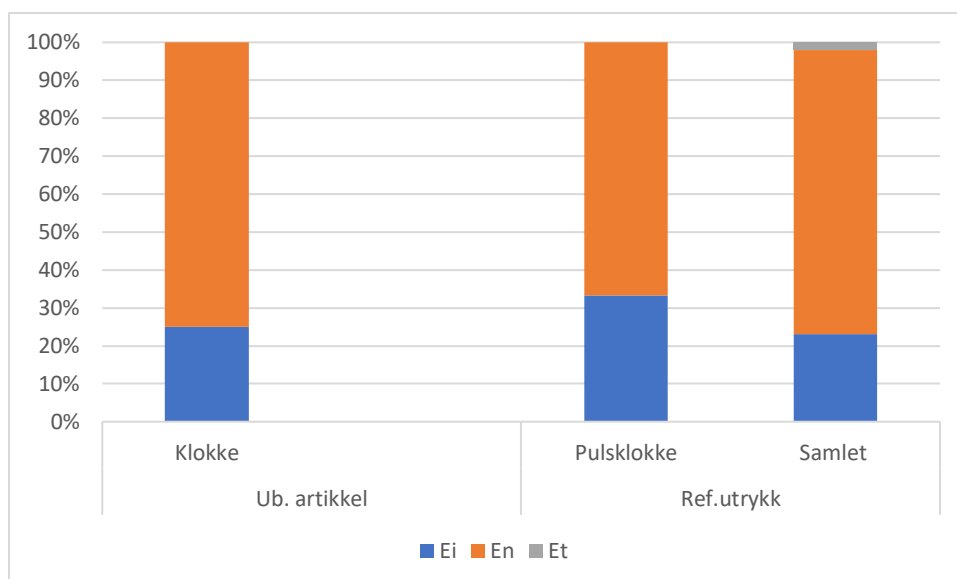

Figur 8: Sentrumsskolen: Sammenlikning bruk av ubestemt artikkel til synlig og underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv.

20% av informantene valgte «ei» som ubestemt artikkel til synlig «klokke» i nedtrekksoppgave 7. Samlet valgte informantgruppen «ei» for å referere til underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv i 10% av nedtrekksoppgavene. Tilsynelatende benyttes «ei» oftere som ubestemt artikkel til synlig inanimat hunkjønnssubstantiv enn for å referere til underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv. Det er interessant å se at *ingen* av informantene valgte «ei» for å referere til underforstått «pulsklokke» i oppgave 4, ikke engang de informantene som valgte «ei» til synlig «klokke» i oppgave 7. Spesielt interessant er det at informant S6 ikke valgte «ei» for å referere til underforstått «pulsklokke», da vedkommende som nevnt tidligere hadde 60% realisering av bruken av «ei» for å referere til underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv i de øvrige nedtrekksoppgavene, og valgte «ei» til synlig «klokke» i oppgave 7. Likevel velger hen «en» for å referere til underforstått «pulsklokke» i oppgave 4. Dette kan enten skyldes ustabil genussystem hos informanten, eller at informanten for eksempel har trykket feil.

Det vi merker oss er at resultatene fra sentrumsskolen vitner om at bruken av «ei» til *synlig* inanimat hunkjønnssubstantiv står sterkere enn til *underforståtte* inanimat hunkjønnssubstantiv, og at dette vitner om en bruksforskjell.

Så over til resultatene fra periferiskolen:

Figur 9: Periferiskolen: Sammenlikning bruk av ubestemt artikkel til synlig og underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv.

Her velges «ei» som ubestemt artikkel til synlig «klokke» i oppgave 7 av 25% av informantene, mens «ei» velges for å referere til de underforståtte inanimerte hunkjønnssubstantivene i samlet 23% av nedtrekksoppgavene. Det ser med andre ord ut til å være en relativt stabil bruk av «ei». Ser man så på bruken av «ei» for å referere til underforstått «pulsklokke» i oppgave 4, ser man at det var 33% som valgte dette alternativet. Dette tilsvarer fire informanter. Av disse var det en informant som valgte «en» til synlig «klokke», noe som vitner om et inkonsekvent genussystem (eller trykkfeil). Det blir vanskelig å stadfeste uten oppfølgingsspørsmål.

Hovedtendensen ser imidlertid ut til å være samsvar mellom bruk av «ei» til synlig og underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv hos periferiinformantene.

En foreløpig oppsummering er at det ikke er nøyaktig sammenfall mellom bruken av «ei» til synlig og underforstått «(puls)klokke» hos den samlede informantgruppen, men at denne bruken ser ut til å være relativt stabil hos periferiskoleinformantene. Generelt har periferiskolen en mer stabil bruk av «ei», både til synlig og underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv, enn hva sentrumsskolen har. Forskjellen er størst når det gjelder bruken av «ei» for å referere til underforstått inanimat hunkjønnssubstantiv (10% kontra 23%). Hovedtendensen hos den samlede informantgruppen er at «ei» brukes oftere til *synlig* inanimat hunkjønnssubstantiv enn til *underforstått* inanimat hunkjønnssubstantiv, noe som kan vitne om at «ei» har ulik verdi avhengig av bruksmåte.

4.3.1.2 «Ei» til underforstått animat referent

For å se om det var bruksforskjell mellom inanimate og animate hunkjønnssubstantiv, måtte informantene naturligvis også testes i bruken av «ei» til underforstått *animat* hunkjønnssubstantiv. Dette vil senere gi et sammenlikningsgrunnlag for de to bruksmåtene. I spørreskjemaet var det åtte oppgaver som skulle kartlegge denne bruken. Blant disse var det tre nedtrekksoppgaver (oppgave 11, 27 og 34), hvor informantene skulle velge hvilken form som passet best, «en» eller «ei», for å referere til kvinnelig person - henholdsvis «Margrete», «Anna» og «Beate». I tillegg var det tre akseptabilitetsoppgaver; hvor oppgave 9 og 25 var ja/nei-oppgaver, mens oppgave 18 var en tvunget-valg-oppgave. Informantene ble i disse oppgavene også bedt om å begrunne valgene sine.

Oppgave 36 ba informantene oppgi hvilken person de mente det var mest nærliggende at en ytring med «ei» refererte til. I oppgave 37 skulle de begrunne denne tolkningen.

Oppgave 22 var, som vi har sett tidligere, en oversettelsesoppgave. I tillegg til å kartlegge bruken av «ei» til synlig «jente», hadde oppgaven også som mål å kartlegge bruken av «ei» for å referere til *underforstått* hunkjønnssubstantiv som representerte kvinnelig person.

Informantene skulle oversette «*Det er en fra Tønsberg som er trener. Hun er visst norgesmester*».

Tabellen nedenfor gir en oversikt over de nevnte oppgavene:

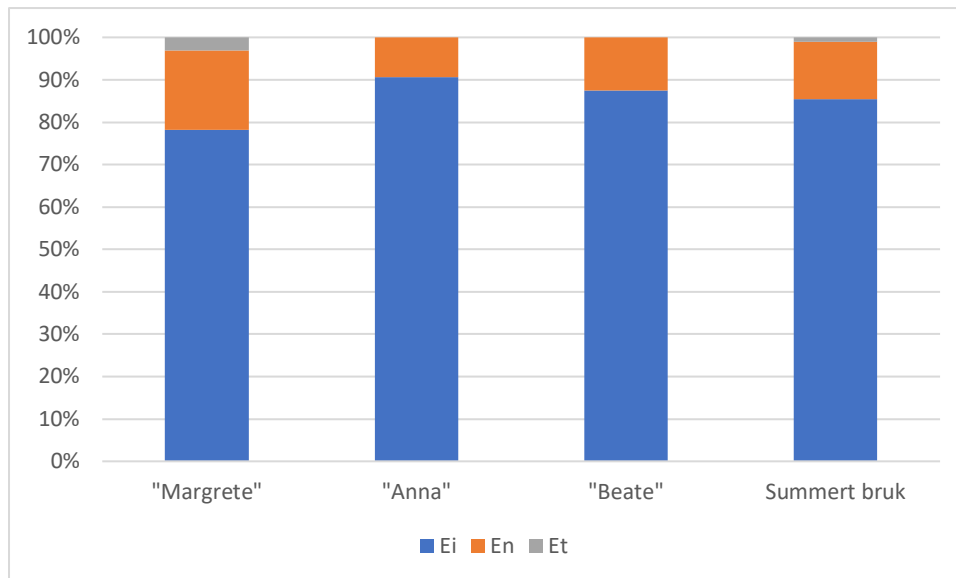
Nedtrekksoppgaver	Hva tester oppgaven?
Oppgave 11	"Ei" eller "en" for å referere til "Margrete"
Oppgave 27	"Ei" eller "en" for å referere til "Anna"
Oppgave 34	"Ei" eller "en" for å referere til "Beate"
Akseptabilitetsoppgaver	
Oppgave 9 (ja/nei)	"Jeg vet om ei som er interessert i å kjøpe jakka di"
Oppgave 25 (ja/nei)	"William har klina med mange jenter her. Se der er det en. Og der er en til!"
Oppgave 18 (tvunget valg)	"Jeg har blitt kjæreste med "ei" eller "en" i klassen"
Tekstoppgaver	
Oppgave 36	Mest nærliggende at "en" refererer til "Oda", "Lars" eller "begge"?
Oppgave 22	"En" eller "ei" for å referere til kvinne fra Tønsberg som er trener

Tabell 3: Oppgavetyper for å måle bruk av ubestemt artikkel til underforstått animat hunkjønnssubstantiv.

For å se oppgaveformuleringene, se vedlagt spørreskjema. I det følgende vil jeg presentere resultatene. I og med at oppgavetyperne er såpass ulike, vil jeg først presentere resultatene fra nedtrekksoppgavene, før jeg deretter tar for meg fritekstoppgavene og til slutt akseptabilitetsoppgavene. I nedtrekksoppgavene og fritekstoppgaven vil jeg sammenlikne informantgruppene for å se om det er forskjeller mellom dem. Denne sammenlikningen vil ikke bli gjort i akseptabilitetsvurderingene.

Nedtrekksoppgavene: bruk av «ei» til underforstått animat referent

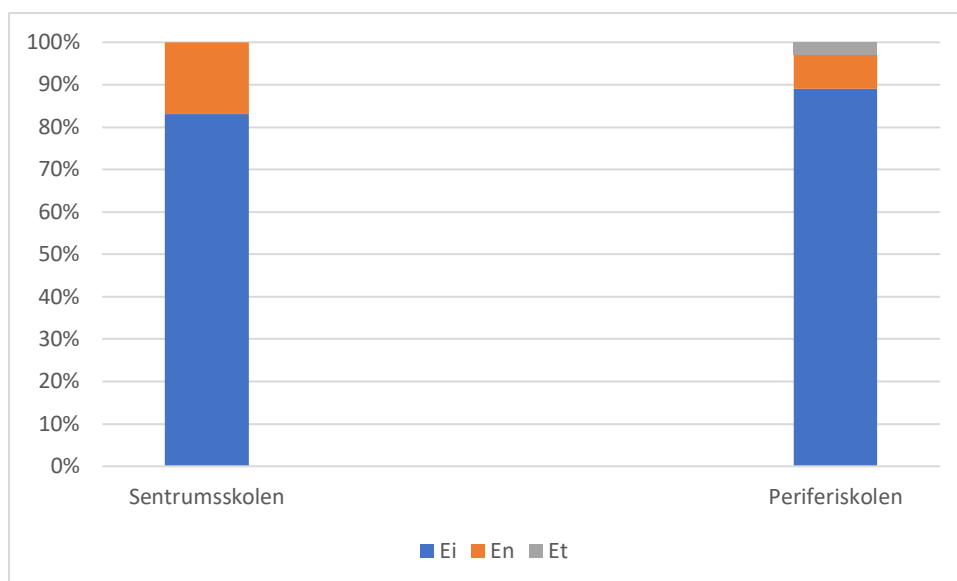
Av den samlede informantgruppen ble «ei» valgt for å referere til underforstått kvinnelig person i 85% av nedtrekksoppgavene. Det utgjør 82/96 valgmuligheter.

Figur 10: Samlet bruk av ubestemt artikkel for å referere til underforstått kvinnelig person i nedtrekksoppgavene.

I de ulike nedtrekksoppgavene er det relativt lik fordeling av «ei». Oppgave 27 («Anna») har størst uttelling, med 91% (29/32), mens oppgave 11 («Margrete») har minst, med henholdsvis 78% (25/32). Oppgave 34 («Beate») har 88% (28/32). Det virker noe tilfeldig hvordan dette fordeler seg, men det kan skyldes både oppgaveformulering, feildata eller rett og slett et inkonsekvent system.

For å se om det var forskjeller mellom informantgruppene, vil jeg nå sammenlikne den samlede bruken av «ei» for å referere til de kvinnelige personene i nedtrekksoppgavene hos begge skolene.

Figur 11: Fordelingen mellom informantgruppene i den samlede bruken av ubestemt artikkel for å referere til kvinnelig person i nedtrekksoppgavene.

Samlet valgte informantene ved sentrumsskolen «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person i 83% (50/60) av nedtrekksoppgavene. Hos denne informantgruppen var det fjorten informanter som fikk 100% uttelling på bruken av «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person i nedtrekksoppgavene. Videre var det tre informanter som valgte «ei» i to av tre oppgaver, og to informanter som kun valgte «ei» i én oppgave. Den siste informanten valgte ikke «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person i nedtrekksoppgavene.

Informantene ved periferiskolen valgte «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person i 89% (32/36) av nedtrekksoppgavene. Hos denne informantgruppen var det ni informanter som valgte «ei» i alle tre oppgavene, og som dermed hadde en uttelling på 100%. Videre var det to informanter som valgte «ei» i to av tre oppgaver, mens den siste informanten valgte «ei» i én oppgave. Hos denne gruppen var det også ett tilfelle hvor «et» ble valgt for å referere til «Margrete» i oppgave 11. Dette var antakelig en trykkfeil.

Samlet er bruken av «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person ganske produktiv hos begge informantgruppene, men tendensen med at sentrumsskolen bruker «ei» mindre enn periferiskolen holder seg fremdeles. Det er likevel interessant at bruken ikke får full uttelling, noe som muligens kan vitne om at man er inne i startfasen av en endringsprosess.

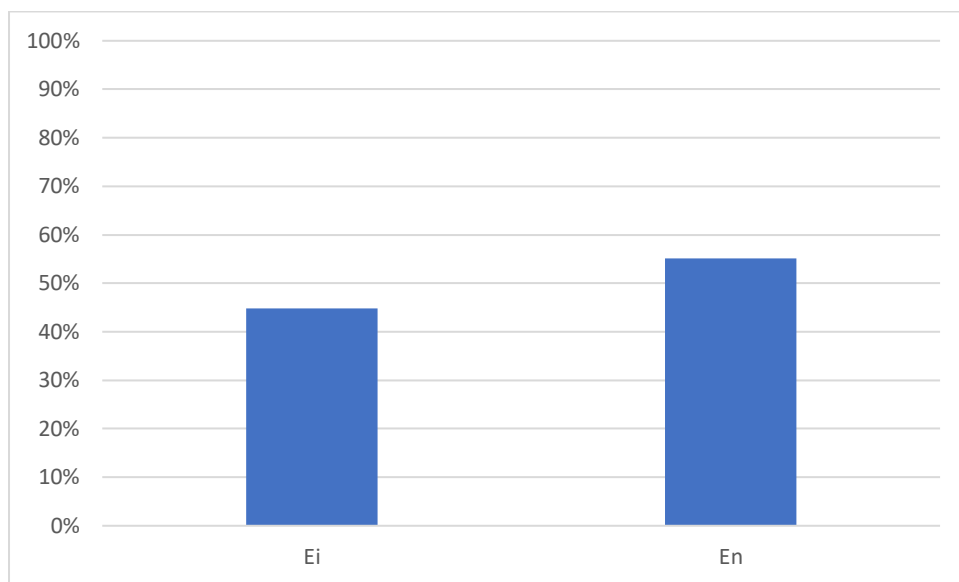
Fritekstoppgeben(e): «ei» til underforstått animat

I oppgave 22 ble informantene bedt om å oversette en tekstmelding som inneholdt bruken av «en» for å referere til en kvinnelig boksetrener fra Tønsberg. Utdraget de skal oversette er gjengitt i bildet nedenfor:

22. Dette utdraget er skrevet på konservativt bokmål. Skriv om utdraget til din egen dialekt, slik at det ligner mest mulig på slik du snakker. *

"Hei Agnete! Trym fortalte at du hadde lyst til å begynne på boksing. Jeg og en jente fra klassen min går på det. Det er utrolig god trening! Kunne du ha tenkt deg å være med? Det er treninger hver tirsdag, og det er både gutter og jenter der. Det er en fra Tønsberg som er trener. Hun er visst norgesmester."

Svarene til tre informanter er ikke tatt med i diagrammet nedenfor, da 1) informant P12 ikke besvarer oppgaven, 2) informant P9 skriver «**Treneren** e fra Tønsberg. **Hue** visst norgesmester.» (og bruker altså verken «ei» eller «en» for å referere til treneren), og 3) informant S5 skriver «Det e **en** fra Tønsberg som e trener. **Han** e visst norgesmester» (hvor da «en» benyttes for å referere til mannlig trener, og vedkommende derfor har misforstått teksten). Derfor er ikke disse besvarelsene tatt med i resultatpresenteringen. Til sammen er det 29 besvarelser som tas med. Av disse brukte 45% (13/29) av informantene «ei» for å referere til den kvinnelige boksetreneren, mens de resterende 55% (16/29) brukte «en».

Figur 12: Bruk av ubestemt artikkel for å referere til kvinnelig boksetrener (fritekstoppave 22).

«En» og «ei» benyttes altså tilnærmet like ofte for å referere til underforstått kvinnelig person i oversettelsesoppgaven. Sammenlikner man disse tallene med nedtrekksoppgavene, så er dette ganske overraskende. Samlet ble «ei» valgt for å referere til underforstått kvinnelig person i 85% (82/96) av nedtrekksoppgavene. Det kan altså vitne om at det er en viss forskjell

mellom egenrapporteringen og den «frie» bruken av «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person. Det er likevel viktig å være oppmerksom på forskjellene mellom oppgavene, og på mulighetene for at oversettelsesoppgaven legger ubevisste føringer for informantene. I utdraget brukes «en» for å referere til den kvinnelige boksetreneren, og kanskje får dette informantene til å bruke det samme. Resultatene gir likevel en indikator på at informantene ikke bruker «ei» like ofte for å referere til underforstått kvinnelig person når de selv skal produsere tekst.

Det er verdt å nevne at det var tre informanter som på eget initiativ produserte tekstsvaer med «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person i tekstsvaeroppgavene. Ved sentrumsskolen produserte to informanter egne formuleringer med «ei» for å referere til underforstått animat hunkjønns substantiv i oversettelsesoppgave 22 (i stedet for å bruke «ei» til *synlig* animat hunkjønns substantiv som utdraget legger opp til). Utdraget ber informantene oversette «Jeg og **en jente** fra klassen min går på det». De to informantene, S17 og S19, lagde sine egne formuleringer: «Æ og **ei** fra klassen min går på det.» og «æ og **ei anna ei** fra klassen min går på det[...]».

I tillegg brukte informant S5 «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person i fritekstoppave 40. I denne oppgaven skulle informantene gjenfortelle et handlingsforløp i en tegneseriestripe, og vedkommende skrev: «[...]Men det sjer ut som en gutt øvelseskjøre åsså tar ledsageren å kaste vannballong på **ei** som dæm kjøre fordi. Da ber han ungen gass på.». Vedkommende brukte her «ei» for å referere til en gammel dame.

Det kan altså se ut til at «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person kommer relativt naturlig for disse tre informantene. Ellers er det ikke flere lignende produksjoner i fritekstoppavene. Dette fraværet trenger dog ikke å bety at det *ikke* er produktivt hos de andre informantene, men kan heller skyldes at det ikke legges like godt opp til at de skal formulere seg på denne måten i oppgavene.

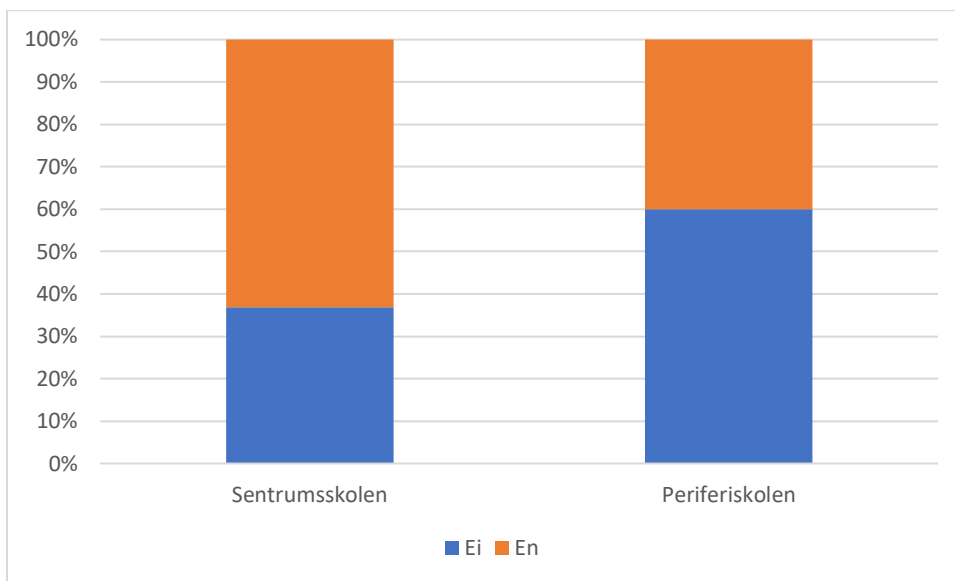
Hvis man samler nedtrekksoppgavene og den «frie» produksjonen, så kan man se at ti informanter konsekvent brukte «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person, mens 22 informanter vekslet mellom bruken av «ei» og «en». Det var dog *ingen* som konsekvent brukte «en».

Konsekvent "EI"	BEGGE	Konsekvent "EN"
10	22	0

Tabell 4: Bruksmønster for ubestemt artikkel for å referere til underforstått kvinnelig person.

Sammenlikning mellom informantgruppene: «ei» for å referere til kvinnelig trener

Bruken av «ei» for å referere til den underforståtte kvinnelige boksetreneren i oversettelsesoppgaven er noe mer realisert hos periferiskoleinformantene enn hos sentrumsskoleinformantene.

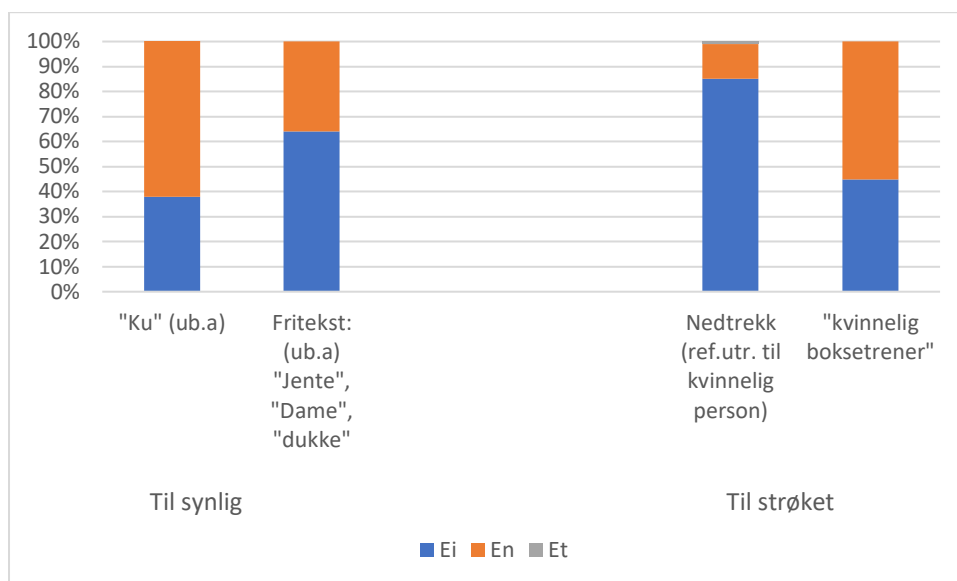

Figur 13: Sammenlikning mellom informantgruppene i bruk av ubestemt artikkel for å referere til underforstått kvinnelig boksetrener.

Informantene ved periferiskolen brukte «ei» for å referere til boksetreneren i 60% (6/10) av produksjonstilfellene, mens informantene ved sentrumsskolen brukte det i 37% (7/19). Det ser derfor ut til at bruken av «ei» er gjennomgående mer produktiv hos periferiskolen enn den er hos sentrumsskolen (både til inanimat/animat synlig hunkjønnssubstantiv og inanimat/animat underforstått hunkjønnssubstantiv).

Sammenlikning med «ei» til synlig animat hunkjønnssubstantiv

For å se om det var forskjeller i bruken av «ei» til *synlig* og *underforstått* animat hunkjønnssubstantiv, vil jeg nå sammenlikne de presenterte resultatene med resultatene fra oppgave 29, hvor informantene skulle velge den ubestemte artikkelen til synlig «ku», og med resultatene fra fritekstoppgavene, hvor informantene brukte ubestemt artikkel til synlig «jente», «dukke» og «dame». Disse produksjonene er samlet under «fritekst» i diagrammet.

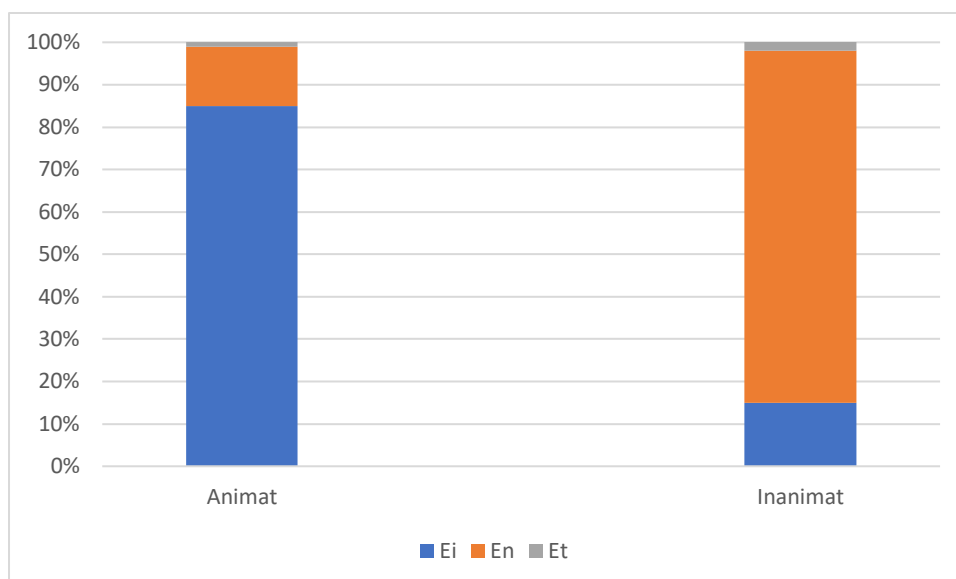

Figur 14: Sammenlikning av bruken av ubestemt artikkel til synlig og underforstått animat hunkjønns substantiv.

Samlet valgte 38% (12/32) av informantgruppen «ei» til «ku». I tekstoppgavene var det 67 forekomster av hunkjønns substantiv, hvorav «ei» benyttes i 64% (43/67). Informantene valgte «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person i 85% (82/96) av nedtrekksoppgavene. I oversettelsesoppgaven bruktes «ei» for å referere til den kvinnelige boksetreneren i 45% (13/29) av produksjonstilfellene. Dette viser altså et relativt stort avvik fra mønsteret kartlagt i nedtrekksoppgavene. Som nevnt tidligere kan dette skyldes oppgaveformulering, men også rett og slett et inkonsekvent system. Generelt ser det ut til at informantene har en relativt ustabil bruk av «ei», men at bruken av «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person likevel ser ut til å ha størst realisering. Det ser altså ut til å være en forskjell mellom disse bruksmåtene.

Sammenlikning med «ei» til underforstått inanimat referent

Hvis vi ser på resultatene fra nedtrekksoppgavene, og sammenlikner disse med resultatene fra nedtrekksoppgavene som kartla bruken av «ei» for å referere til underforstått *inanimat* hunkjønns substantiv, så ser man at bruken øker i betydelig grad, med hele 70% i animate hunkjønns substantiv sitt favør (hvor «ei» velges for å referere til underforstått inanimat hunkjønns substantiv i 15% av nedtrekksoppgavene, sammenliknet med 85% av nedtrekksoppgavene som kartlegger bruken av «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person).

Figur 15: Sammenlikning bruk av ubestemt artikkel for å referere til underforstått animat og inanimat hunkjønnssubstantiv (i nedtrekksoppgavene)

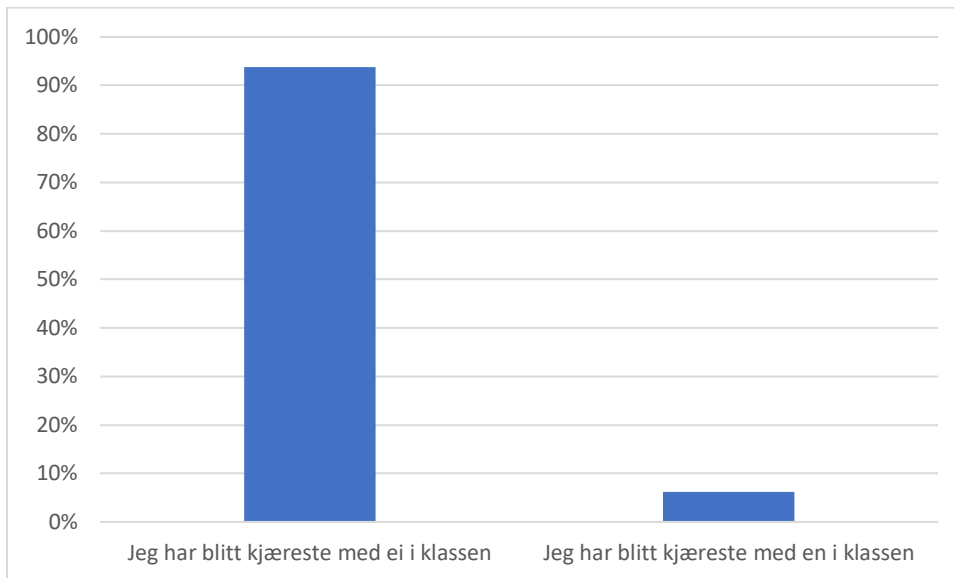
Dette kan vitne om at bruken av «ei» for å referere til underforstått hunkjønnssubstantiv er mer produktiv til animate enn til inanimate substantiv. Dette kan skyldes den semantiske (biologiske) referansen, og at «ei» for å referere til kvinnelig person kanskje kan anses som et eget pronomen. Jmfør Corbett sitt kongruenshierarki vil da denne bruksformen ha større sannsynlighet for genuskongruens. Denne tanken vil jeg komme tilbake til i analysen i delkapittel 4.3.2.2.

For å se om informantene *aksepterer* ytringer med «ei» eller «en» for å referere til underforstått kvinnelig person, vil jeg nå presentere resultatene fra akseptabilitetsoppgavene. Jeg vil kun presentere resultatene fra den samlede informantgruppen, og ikke for skolene hver for seg. Resultatene vil gi verdifull innsikt i informantenes aksept (eventuelt ikke-aksept) av «ei» for å referere til kvinnelig person, samtidig som det vil gi et innblikk i om det er samsvar mellom informantenes aksept, egenrapportering og fri bruk (og om systemet da er konsekvent eller ikke).

Akseptabilitetsoppgavene

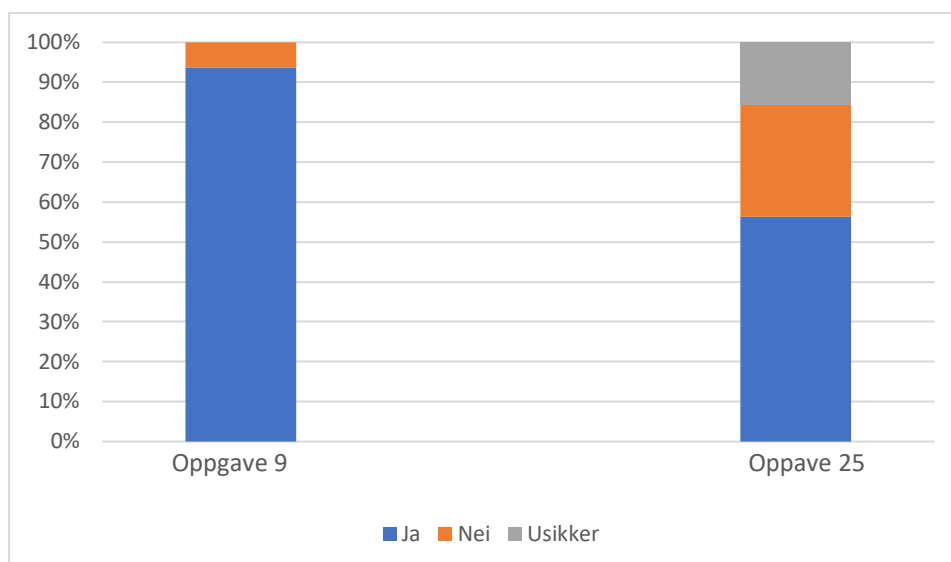
Oppgave 18 er en tvunget-valg-oppgave, hvor informantene blir bedt om å late som de er Trym, og velge mellom to formuleringmåter for å formidle at de har blitt kjæreste med Agnete i klassen. Det som skiller disse to formuleringmåtene, er bruken av «ei» eller «en» for å referere til Agnete.

Hos den samlede informantgruppen valgte 94% (30/32) formuleringen «Jeg har blitt kjæreste med **ei** i klassen».

Figur 16: Samlet akseptvurdering av oppgave 18.

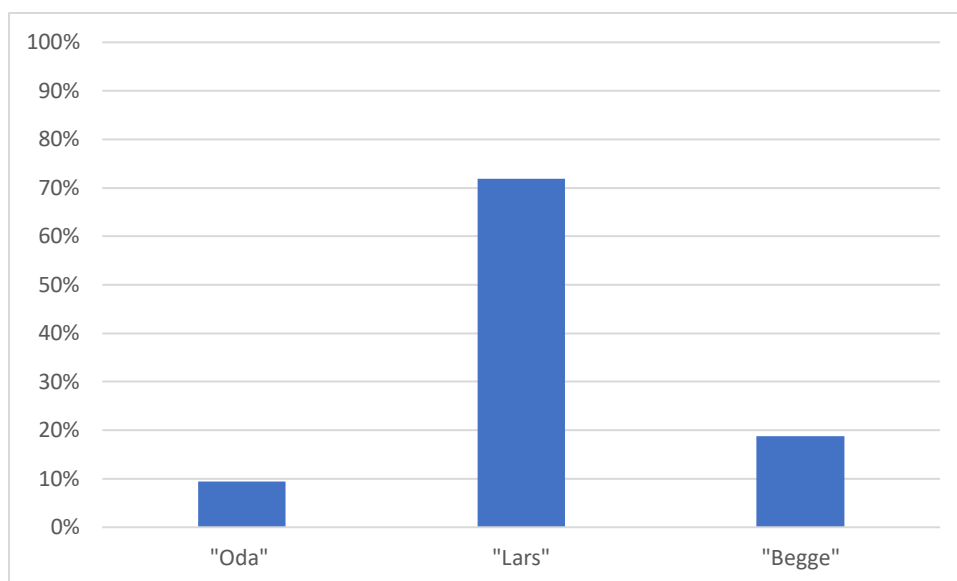
Både oppgave 9 og 25 er ja/nei-oppgaver, hvor informantene ble spurt om de selv kunne ha produsert ytringene de ble presentert for. De ble i tillegg bedt om å begrunne svarene sine. Samlet var det 94% (30/32) som godtok ytringen i oppgave 9: «Jeg vet om **ei** som er interessert i å kjøpe klokka di». Her er det interessant å trekke frem noen av begrunnelse til informantene som oppgir at de *ikke* aksepterer ytringen, hvor blant annet informant S9 skriver: «æ kunna egentlig ikke sagt det på den her måten, siden dæm bruke ordet **ei**». Det kan dermed virke som informanten ikke har denne språkformen realisert i eget talemål (eventuelt skrift), og at hen er bevisst over dette. Dette viser seg dog å være noe ustabil, da informanten i tekstoppgave 22 selv brukte «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person. Dette viser mangel på samsvar mellom aksept, egenrapportering og produksjon.

Figur 17: Samlet akseptvurdering av oppgave 9 og 25.

I oppgave 25 var det 56% (18/32) som godtok ytringen «William har klina med mange jenter her. Se der er det en. Og det er det en til!». 28% (9/32) oppga at de ikke ville produsert en liknende ytring, mens 16% (5/32) var usikre. Informantene skulle også i denne oppgaven begrunne valget sitt, og det var flere informanter som trekker frem at de ikke ville ha brukt «en» for å referere til jenter. Blant annet skrev informant S3: «Ikke, ville byttet ut jenter med jenta, er med e og **en med ei**». Dette er en interessant bemerkning, som vitner om at det er en betydningsforskjell mellom «ei» og «en» som refererende uttrykk til personer.

Oppgave 36 er en blanding mellom akseptabilitetsvurdering og svaroppgave. I denne oppgaven ble informantene bedt om å tolke hvem de mente det var mest nærliggende at en ytring refererte til. Dette gjelder ytringen «Hun er på kjøpesenteret med **en** fra Yoga-kurset hun tar». Alternativene de kunne velge mellom, var «Lars», «Oda» eller «begge».

Figur 18: Samlet tolkning av referent til «en» i oppgave 36.

Hos den samlede informantgruppen oppga 72% (23/32) at «Lars» var den mest nærliggende referenten, mens 9% (3/32) mente «Oda» var mest nærliggende. 19% (9/32) mente begge alternativene var like nærliggende. Også her er det interessant å se på begrunnelsene til informantene. Blant annet skrev informant S1: «En» som jeg forbinder med hannkjønn, hadde det vært «ei» hadde jeg tenkt Oda». Dette viser at vedkommende mener at «ei» og «en» refererer til ulike biologiske kjønn. Slike observasjoner gjelder hos flere av informantene. Informant S3 skrev i sin begrunnelse: «fordi hun sier at hun er med en, altså hannkjønn. Når man omtaler personer føler jeg dette er viktig mens på gjenstander er det ikke like viktig f.eks. en bok og ei bok er det ikke så nøye». Dette skillet mellom gjenstander og mennesker er en interessant bemerkning, og viser at det kan være en betydelig forskjell i bruken av «ei», avhengig av om substantivet det viser til har biologisk referanse eller ei. Denne intuisjonen hos informanten samsvarer ganske godt med de øvrige resultatene jeg har presentert.

En annen interessant bemerkning er fra informant S6, som kommenterte forskjellen mellom skrift og tale: «For meg indikerer en at det er snakk om en gutt. Muntlig (ikke skriftlig) ville jeg brukt ei hvis det gjaldt en jente». Vedkommende påpeker at hen har variasjon i språkbruk avhengig av om det er muntlig eller skriftlig. Dette kan trolig også gjelde flere informanter, og svarene deres kan da gjenspeile den *skriftlige* bruken og ikke nødvendigvis den *muntlige*. Ettersom de kontinuerlig gjennom spørreskjemaet oppfordres til å ta utgangspunkt i egen dialekt, så vil jeg likevel anta datamaterialet er preget av denne oppfordringen.

En siste bemerkning jeg vil vise til, er fra informant S15, som valgte «begge» som alternativ. Hen skrev: «Jeg pleier ikke å si «ei» når jeg snakker om jenter, men bruker heller «en» for å

henvende meg til alle kjønn.» Det kan altså se ut til at vedkommende anser «en» som en mer inkluderende referering, og at hen selv ikke bruker «ei» i egen tale/skrift. Kanskje anses «en» som å referere til *person* (kjønnsnøytralt), og ikke nødvendigvis til en *mannlig* person? Disse bemerkningene vil jeg komme tilbake til i analysedelkapittel 4.3.2.2.

Foreløpig har vi sett at informantene har en noe ulik akseptabilitetsvurdering når det kommer til de ulike oppgavene. Det er ganske bred enighet om at «ei» benyttes for å referere til underforstått kvinnelig person, og at «en» brukes for å referere til underforstått mannlig person, men i oppgave 25 ser vi likevel at flesteparten av informantene godtar ytringen med «en» for å referere til underforstått «jente». Dette kan skyldes et inkonsekvent system, at informantene har to ulike system samtidig, eller oppgaveformuleringen. Kanskje er det andre aspekt ved ytringen som gjør at informantene ikke aksepterer den, og ikke nødvendigvis forskjellen mellom «ei» og «en»? Disse har jeg forsøkt å luke bort, basert på begrunnelsene, men det var ikke alltid dette lot seg gjøre da ikke alle informantene oppga hvorfor de aksepterte/ikke aksepterte ytringen.

Hovedtendensen er altså at informantene aksepterer ytringer med «ei» hvor referenten er kvinne, mens ytringer med «en» anses å referere til mannlig person, med unntaket som nevnes over.

En oppsummering på delkapittelet vil være at «ei» for å referere til underforstått inanimat hunkjønns substantiv, benyttes svært sjeldent av informantgruppen som helhet, men at bruken er noe mer produktiv hos periferiskolen enn den er hos sentrumsskolen. Bruken øker dog betraktelig når «ei» skal referere til underforstått kvinnelig person. Samler man nedtrekksoppgavene og fritekstoppgavene, benyttes «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person i 76% av produksjonstilfellene. Vi har sett at det ikke er samsvar mellom informantenes egenrapportering og frie bruk, og at hovedtendensen er at informantene blander mellom «ei» og «en» (hvor 22/32 informanter gjør nettopp dette).

Også til underforståtte *animate* hunkjønns substantiv har periferiskolen en mer produktiv bruk av «ei», både i nedtrekksoppgavene og i fritekstoppgavene.

Et hovedpoeng er likevel at bruken av «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person er mer utbredt enn de andre bruksmåtene («ei» til synlig animat/inanimat og til underforstått inanimat). Ellers er hovedtendensen i akseptabilitetsvurderingene at «ei» anses å referere til kvinnelig person, mens «en» refererer til mannlig person (med et lite unntak av oppgave 25).

En konklusjon på forskningsspørsmål to blir dermed at bruken av «ei» for å referere til underforstått inanimat hunkjønns substantiv er mer eller mindre fraværende, mens bruken til underforstått animat hunkjønns substantiv er mer utbredt. Bruken er imidlertid heller ikke her like utbredt som man skulle kunne forvente i et produktivt tregenussystem, noe som kan vitne om at endringsprosessene innenfor genussystemet i noe grad har påvirket også denne bruksmåten.

4.3.2 Diskusjon og analyse: «ei» til underforstått hunkjønns substantiv

I denne delen vil jeg se på mulige årsaker til de variasjonsmønstrene jeg har presentert i resultatdelen.

4.3.2.1 «Ei» til underforstått inanimat referent

For at en språkbruker skal bruke «ei» til underforstått inanimat hunkjønns substantiv, er det en forutsetning at hen har kjennskap til et tregenussystem og på den måten vet hva slags substantiv «ei» kan referere tilbake til og ikke. Resultatene fra delkapittel 4.2.1 viser at informantene ikke nødvendigvis har slik kjennskap, da svært få (22%) velger «ei» til synlig inanimat «klokke» i nedtrekksoppgave 7. Basert på disse resultatene vil det derfor være nærliggende å anta at bruken av «ei» for å referere til *underforstått* inanimat hunkjønns substantiv heller ikke vil være særlig produktiv hos informantene. Dette viser seg å stemme, da informantene valgte «ei» til underforstått inanimat hunkjønns substantiv i 15% av nedtrekksoppgavene. Fraværet av bruken av «ei» til underforstått inanimat hunkjønns substantiv kan dermed skyldes at informantene ikke har kjennskap til et stabilt tregenussystem (i alle fall når det gjelder inanimat hunkjønns substantiv).

Ellers er det en liten, men overraskende forskjell mellom bruksmåtene, hvor «ei» til synlig inanimat hunkjønns substantiv brukes oftere enn «ei» til underforstått inanimat hunkjønns substantiv. Forskjellene er dog såpass små, og kan være tilfeldige eller skyldes ulikhetene i antall oppgaver (hvorav én nedtrekksoppgave kartlegger «ei» til synlig, mens fem kartlegger «ei» til underforstått), så man skal ikke tolke for mye inn i akkurat disse tallene.

Det at informantene velger «ei» for å referere til underforstått inanimat hunkjønns substantiv såpass sjeldent, kan, i likhet med til synlige animate hunkjønns substantiv, skyldes mangel på transparens. Det er lite (om i det hele tatt noe) ved substantivene som forteller hva slags genus

de har. Dette kan dermed gjøre det vanskeligere for informantene å avdekke genus. På den måten følger bruken av «ei» til underforstått inanimat hunkjønns substantiv det samme utviklingsmønsteret som «ei» til synlig animat hunkjønns substantiv.

Basert på dette vil en forhåndantakelse være at «ei» til underforstått *animat* hunkjønns substantiv vil følge det samme bruksmønsteret, hvor bruken av «ei» til *underforstått* animat hunkjønns substantiv vil være relativt lik bruken av «ei» til *synlig* animat hunkjønns substantiv. I resultatkapittelet har vi imidlertid sett at dette ikke stemmer helt. I neste delkapittel vil jeg se nærmere på mulige årsaker til dette.

4.3.2.2 «Ei» til underforstått animat referent

Som nevnt i forrige delkapittel trenger man kjennskap til et tregenussystem for å kunne bruke «ei» for å referere til underforstått hunkjønns substantiv. Dette gjelder også til de animate hunkjønns substantivene. Samlet bruker informantene «ei» til synlig animat hunkjønns substantiv i 56% av produksjonstilfellene (nedtrekksoppgavene og fritekstoppgavene). Basert på utviklingsmønstrene kartlagt til de inanimate hunkjønns substantivene (hvor bruken av «ei» var relativt likt realisert uavhengig av om substantivet var synlig eller underforstått), skulle en derfor tro at bruken av «ei» for å referere til underforstått animat hunkjønns substantiv skulle hatt en tilnærmet lik bruksrealisering (altså rundt 50%). Ser vi på resultatene fra delkapittel 4.3.1.2, ser vi imidlertid at dette ikke stemmer. Informantene bruker «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person i til sammen 76% av produksjonstilfellene (nedtrekksoppgavene og fritekstoppgavene). Det er altså en overraskende stor økning mellom bruksmåtene. Dette kan tyde på at «ei» for å referere til underforstått animat hunkjønns substantiv følger et annet utviklingsmønster enn de andre bruksmåtene. I det følgende vil jeg diskutere mulige årsaker til dette.

Referansesporing

Av resultatene ser det ut til å være viktigere å opprettholde genusmarkeringen på *underforståtte* animate hunkjønns substantiv enn det er til *synlige* animate hunkjønns substantiv. En mulig årsak til dette kan være at genusmarkeringen får en mer umiddelbar bruksverdi når substantivet er underforstått. Til et synlig hunkjønns substantiv er referenten i umiddelbar nærhet, og sammenfallet mellom maskulinum og femininum til felles «en» vil derfor kanskje ikke ha en umiddelbar betydningsforskjell. For eksempel vil ikke bruken av «en» til substantivet «jente» føre til ulike tolkninger. Det er snakk om «*jente*», og

referentens genus vil komme frem av kjennskapen til egenskapene til det synlige substantivet. Dette forandres noe dersom referenten er underforstått og dermed ikke i like umiddelbar tolkningsnærhet. Ta for eksempel ytringen i oppgave 25: «*Hun er på kjøpesenteret med en fra Yoga-kurset hun tar*». Basert på genusmarkeringen vil en mulig antakelse være at referenten er en mannlig person. Dersom ytringen hadde som hensikt å referere til en kvinnelig person, vil dermed sammenfallet av maskulinum og femininum potensielt kunne føre til misforståelser. I konstruksjoner hvor substantivet er underforstått har genus nemlig en klar grammatisk funksjon og bidrar til å holde orden på ting man snakker om til enhver tid (Aikhenvald, 2000, s. 321). Dersom genusmarkeringen opprettholdes vil det dermed kunne være lettere å finne tilbake til, eller avsløre, referenten. Dette gjelder primært når referenten ikke er nevnt tidligere i den språklige konteksten (ikke-unik referanse) eller når ytringen inneholder flere potensielle referenter. Denne bruksverdien kan altså være med på å forklare hvorfor bruken av «ei» står sterkere til underforståtte animate hunkjønnsst substantiv enn den gjør til synlige animate hunkjønnsst substantiv. Denne tanken kan imidlertid problematiseres. Dersom samtalepartnerne har en felles referanseramme om at «en» kan benyttes for å referere til kvinnelige personer, så vil potensielt misforståelsene utebli. Tanken problematiseres ytterligere ved at informantene *svært sjeldent* bruker «ei» til underforstått inanimat hunkjønnsst substantiv, hvor genusmarkeringen også kan sies å lette referansesporingen. Dette kan skyldes forskjellene mellom inanimate og animate hunkjønnsst substantiv, og at sammenfallet mellom «ei» og «en» ikke vil ha like store betydningsforskjeller ved inanimate hunkjønnsst substantiv. Dette blir dog synsing, og det ser ut til at opprettholdelsen av genuskongruensen til «ei» for å referere til kvinnelig person kan skyldes andre årsaker. I den sammenheng vil jeg foreslå en mulig tolkning av «ei» som et *pronomen*.

Pronomenet «ei»?

Som nevnt i teorikapitlet er det spesielt to ting som definerer et pronomen:

- 1) Det kan erstatte et substantiv eller en substantivfrase og fylle de samme funksjonene.
- 2) Det vil ha skiftende referanse ut fra konteksten de står i.

Basert på denne definisjonen kan «ei» i enkelte ytringstilfeller antas å være et pronomen. Dette gjelder når «ei» refererer til en underforstått kvinnelig person. «Ei» kan i disse konstruksjonene erstatte et substantiv eller en substantivfrase, altså *pronominalisere* substantivet/substantivfrasen. Ta for eksempel ytringen «Det kommer **ei jente fra klassen** på middag». Her kan «ei» erstatte substantivfrasen, og man får ytringen «Det kommer **ei** på

middag». «Ei» vil også kunne ha skiftende referanse, avhengig av den språklige konteksten. «Ei» vil således kunne referere til «ei jente fra klassen» i én kontekst, mens det i en annen refererer til et annet kvinnelig individ. Det finnes derfor argumenter for at «ei» skal kunne tolkes som et pronomen. «Ei» vil antakelig være et ubestemt pronomen, men som likevel vil kunne ha spesifikk referanse til et konkret individ og ikke kun en allmenn, uspesifisert referanse. «Ei» kan således signalisere at referenten er ukjent for samtalepartneren, men likevel referere til et spesifikt individ. Ta for eksempel ytringen «Det kommer **ei** på besøk». Her kan den språklige konteksten være at referenten er kjent for den talende, men ikke for samtalepartneren. I en annen språklig kontekst kan referenten være ukjent for den talende, men likevel referere til et spesifikt individ. I disse tilfellene har «ei» det Haspelmath (2004) vil kalle en «spesifikk ukjent» referanse (s. 4). «Ei» kan stå som pronomen alene, eller fungere som et anaforisk pronomen: «Der er Eline. Det er **ei** fra klassa». I disse tilfellene brukes pronomenet for å vise tilbake til en tidligere nevnt referent, som i dette tilfellet er «Eline».

Oppsummert er det altså flere argumenter for å anse «ei» som et pronomen når det brukes for å referere til kvinnelig person. Hvis vi går ut fra at denne bruksformen av «ei» er et pronomen, så kan dette være en forklaring på hvorfor genuskongruensen er sterkest i disse konstruksjonene. Som nevnt i teorikapittelet viser kongruenshierarkiet til Corbett (1991) at pronomen er den kategorien som har størst sannsynlighet for å vise kongruens med genus (s. 226). Så lenge genuskongruens gjør seg gjeldende på *noen* kategorier, så vil pronomen være en av dem (Corbett, 1991, s. 259). En eventuell mangel på semantisk kongruens på pronomen vil kunne gjøre en ytring uakseptabel (Corbett, 1991, s. 246). Basert på disse bemerkningene kan man forklare hvorfor flesteparten av informantene velger «Lars» som den mest nærliggende referenten til ytringen i oppgave 36, da en ytring med «en» for å referere til kvinnelig person kan antas å ikke opprettholde den semantiske kongruensen på pronomenet. Vi merker oss at en mulig årsak til at bruken av «ei» for å referere til kvinnelig person får størst realisering hos informantgruppen kan skyldes at «ei» i disse konstruksjonene er et pronomen, og at det derfor vil ha størst sannsynlighet for genuskongruens.

Til tross for dette er heller ikke denne bruken av «ei» konsekvent hos informantgruppen. «Ei» benyttes som nevnt i 76% av de samlede produksjonstilfellene. Brown (1973) hevder at et språklig fenomen antas å være tilegnet dersom det blir brukt i 90% eller mer i forventa kontekster (sitert i Busterud et al., 2020, s. 3). Basert på dette kan en derfor konkludere med at

heller ikke denne bruksmåten av «ei» ser ut til å være tilegnet hos informantgruppen. En antakelse er dermed at den pågående genusendringen også påvirker bruken av «ei» for å referere til kvinnelige personer, bare at utviklingen ikke har kommet *like* langt som hos de andre bruksmåtene.

I den sammenheng er *input* relevant. Møter informantene ytringer hvor «en» benyttes for å referere til kvinnelig person jevnlig, vil dette med tiden kunne påvirke informantenes egne produksjoner. Denne inputen kan komme fra økt dialektkontakt (Trondheim er en storby, og det er derfor nærliggende å anta at informantene møter flere dialekter i kontakt med andre mennesker), media, internett og skriftspråk. Her vil også påvirkningen fra østnorsk og generelle språkholdninger spille en sentral rolle.

Påvirkning fra østnorsk

Som nevnt tidligere kan østnorsk oppfattes som et språklig normideal som andre dialekter retter seg etter. Prosessen kalles for standardisering og/eller dialektnivellering. Dersom «en» for å referere til kvinnelig person blir hyppig brukt i østnorsk, så er det nærliggende å anta at dette språklige trekket vil spre seg til andre storbyer. Oppfattes språkfenomenet som attraktivt og imitasjonsverdig så vil det kunne spre seg videre. Det kan være tenkelig at dette er tilfellet med bruken av «en» framfor «ei». Lødrup (2011) viser til en tendens om at femininum i økende grad sees som lavstatusformer. Dette kan også gjelde «ei» for å referere til kvinnelig person. På den måten har sosiolingvistiske faktorer som språkholdninger og register relevans også her. Hvordan informantene ønsker å framstå som språklige individer har stor betydning for hva slags form de velger å benytte seg av.

Vi har tidligere sett at urbane fenomener ofte sprer seg til urbane sentrum før de derfra sprer seg til de perifere nærområdene. Dette kan forklare hvorfor bruken av «ei» generelt ser ut til å være mer produktiv hos periferiskoleinformantene enn hos sentrumsskoleinformantene. Det kan også forklare hvorfor det ser ut til at språkfenomenet er i en påbegynnende endringsfase i Trondheim, da Trondheim som nevnt er en stor by relativt nært Oslo geografisk.

Når et språklig fenomen sprer seg hevder Lundquist et al. (2022) at det først vil påvirke *språkforståelsen* (språkbrukerne slutter å legge merke til «feilaktig» bruk av «en»), for deretter å etterhvert påvirke språkbrukerens egen *språkbruk* (vedkommende vil selv begynne å bruke «en» «feilaktig») (s. 31-32). Dette kan forklare hvorfor flere informanter *aksepterer* ytringer med «en» for å referere til «jente» (oppgave 25) og til «Oda» (oppgave 36). Bruken

av «ei» for å referere til kvinnelig person kan altså se ut til å være i en påbegynnende genusendringsprosess i Trondheim.

Kjønnsnøytralt «en»

Til slutt vil jeg nevne at en mulig årsak til at «en» blir benyttet for å referere til underforstått kvinnelig person kan være at «en» er en mer kjønnsnøytral referanse. Ved å bruke «en» kan det tenkes at informantene vil unngå å ta forhåndsantakelser om kjønnet til referenten. Dette kommer spesielt fram hos informant S15 som skriver at hen ikke bruker «ei», men «en» for å kunne «henvende seg til alle kjønn». Dette tankemønsteret kan gjelde for flere av informantene, hvor «en» kan antas å referere til «kjønnsnøytral person» snarere enn «mannlig individ».

En oppsummerende kommentar vil være at bruken av «ei» for å referere til kvinnelig person ser ut til å følge et eget utviklingsmønster enn hva bruken av «ei» til underforstått inanimat hunkjønns substantiv gjør. Bruken av «ei» for å referere til kvinnelig person ser også ut til å skille seg fra de andre bruksmåtene av «ei», og generelt være mest realisert. Dette kan skyldes at «ei» i disse konstruksjonene er et pronomen, og dermed anses som en genuseksponent. Det er også flere sociolingvistiske faktorer som kan påvirke valget av «ei» eller «en» for å referere til kvinnelig person, og valget vil være basert på hvordan språkbrukeren ønsker å framstille seg selv.

Vi ser også bruksforskjeller mellom skolene i bruken av «ei» til underforstått hunkjønns substantiv, hvor periferiskolen generelt ser ut til å bruke «ei» mer enn sentrumsskolen. Dette kan skyldes at spredningen av det urbane språktrekket ikke har spredt seg like mye i disse områdene enda, da rurale områder har en større tendens til å bevare lokale trekk enn hva bysentrumene har.

5. Konklusjon/oppsummering

Denne studien har underbygget funnene til de tidligere studiene av genusbortfallet i Trondheim, hvor den ubestemte artikkelen «ei» til synlige hunkjønns substantiv taper terreng. Dette gjelder primært til inanimate hunkjønns substantiv, men også i stor grad til de animate. Det tradisjonelle tregenussystemet i Trondheim ser med andre ord til å utvikle seg i retning to genus, og det er nærliggende å anta at området blir påvirket av både større byer (primært Oslo og østnorsk), media, skriftnormer, standardiseringsprosesser og øvrige språkholdninger. Genusbortfallet gjelder også bruken av «ei» for å referere til underforståtte, inanimate hunkjønns substantiv, hvor bruken er tilnærmet ikke-eksisterende hos informantgruppen. Bruken av «ei» viser seg imidlertid å være mer produktiv når det skal refereres til en underforstått kvinnelig person. Denne bruksmåten er mer stabil og utbredt enn hva bruken av «ei» til *synlig* biologisk (menneskelig) hunkjønns substantiv er. Dette vitner om forskjeller mellom bruksmåtene, og at «ei» for å referere til underforstått kvinnelig person følger et annet utviklingsmønster i den pågående genusendringsprosessen enn hva de andre bruksmåtene av «ei» gjør. Studien har foreslått at «ei» i disse tilfellene kan anses som et pronomen, og at dette kan være en grunn til at denne bruksformen ser ut til å stå sterkere enn de andre bruksmåtene. Funnene fra studien viser dog at heller ikke denne bruksmåten er upåvirket av den pågående endringsprosessen. En konklusjon på problemstillingen til oppgaven blir dermed at femininumbortfallet i trondheimsdialekten i noe grad også viser seg på bruken av «ei» for å referere til kvinnelig person, men at påvirkningen ikke har kommet like langt som hos de andre bruksmåtene av «ei». Samlet har studien forsøkt å bidra til videre kartlegging av rekkevidden til de pågående genusendringene, og ønsker å oppfordre til liknende kartlegginger i andre dialekter.

Litteraturliste

- Aikhenvald, A. Y. (2000). *Classifiers: A Typology of Noun Categorization Devices*. Oxford University Press.
- Andem, J. (Mausforfatter & Regissør). (2016). – Du lyver til en venninne og skylder på meg. (Sesong 2, Episode 2) [Episode i TV-serie]. I M. Magnus (Produsent), *Skam*. NRK.
<https://tv.nrk.no/serie/skam/sesong/2/episode/2/avspiller>
- Boberg, C. (2018). Surveys: The Use of Written Questionnaires in Sociolinguistics. I. Mallinson, C., Childs, B. & Van Herk, G. (Red.), *Data Collection in Sociolinguistics: Methods and Applications* (2. utg, s. 134- 143). Routledge.
- Brown, R. (1973). *A first language: the early stages*. Harvard University Press.
- Busterud, G., Lohndal, T., Rodina, Y. & Westergaard, M. (2020). Hvor mange genus er det i Trondheims-dialekten, *Maal og Minne* (2), 1-36.
<https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2730797>
- Corbett, G. (1991). *Gender*. Cambridge University Press.
- Faarlund, J. T., Lie, S. & Vannebo K. I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Universitetsforlaget.
- Haspelmath, M. (2004). *Indefinite pronouns*. Oxford University Press.
- Hockett, C. F. (1958). *A Course in Modern Linguistics*. MacMillan Company.
- Hårstad, S. (2010). *Unge språkbrukere i gammel by: En sosiolingvistisk studie av ungdoms talemål i Trondheim* [Doktoravhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Hårstad, S., Mæhlum, B. & van Ommeren, R. (2021). *Blikk for språk: sosiokulturelle perspektiver på norsk språkvirkelighet*. Cappelen Damm Akademisk.
- Hårstad, S., Lohndal, T. & Mæhlum, B. (2017). *Innganger til språkvitenskap: Teori, metode og faghistorie*. Cappelen Damm Akademisk.
- Johannessen, J. B. (2003). Innsamling av språklige data: informanter, introspeksjon og korpus. I Johannesen, J. B. (Red.), *På språkjakt. Problemer og utfordringer i språkvitenskapelig datainnsamling* (s. 133-171). Fagbokforlaget.
- Kramer, R. (2020). Grammatical Gender: A Close Look at Gender Assignment Across Languages, *Annual Review of Linguistics* (6), 45-66
<https://doi.org/10.1146/annurev-linguistics-011718-012450>
- Kulbrandstad, L. A. & Kinn, T. (2016). *Språkets mønstre: Norsk språklære med øvingsoppgaver* (4. utg.). Universitetsforlaget.

- Labov, W. (1972). *Sociolinguistic Patterns*. University of Pennsylvania Press.
- Lohndal, T. & Westergaard, M. (2021). Grammatical Gender: Acquisition, Attrition and Change, *Journal of Germanic Linguistics*, 33 (1), 95-121.
<https://doi.org/10.1017/S1470542720000057>
- Lundquist, B., Klassen, R. & Westergaard, M. (2022). Dynamikken i en språkendringsprosess: Bortfall av hunkjønnsformer i norsk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 40(1), 27-56. Hentet fra
<https://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/2071>
- Lødstrup, H. (2011). Hvor mange genus er det i Oslo-dialekten? *Maal og Minne*, 103 (2), 120-136. <http://ojs.novus.no/index.php/MOM/article/view/330>
- Mackey, A. & Gass, S. M. (2015). *Second Language Research: Methodology and Design* (2. utg). Routledge.
- Mertins, B. (2016). The Use of Experimental Methods in Linguistic Research: Advantages, Problems and possible Pitfalls. I Anstatt, T., Gattnar, A. & Clasmeier, C. (Red.), *Slavic Languages in Psycholinguistics: Changes and Challenges for Empirical and Experimental Research*. (s. 15-34). Gunter Narr Verlag.
- Milroy, J. (1992). *Linguistic variation and change*. Blackwell.
- Milroy, L. (1980). *Language and social networks*. Oxford.
- Mæhlum, B. (2020). *Konfrontasjoner. Når språk møtes*. Novus Forlag.
- Næss, Å. (2021). *Global grammatikk: Språktypologi for språklærere* (2. utg). Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Opsahl, T. (2021). Dead, but Won't Lie Down? Grammatical Gender among Norwegians. I *Journal of Germanic Linguistics*, 33 (1), 122-146.
<https://doi.org/10.1017/S1470542720000070>
- Rodina, Y. & Westergaard, M. (2015). Grammatical gender in Norwegian: Language acquisition and language change. I *Journal of Germanic Linguistics* 27 (2), 145-187.
<https://doi.org/10.1017/S1470542714000245>
- Rodina, Y. & Westergaard, M. (2021). Grammatical gender and declension class in language change: A study of the loss of feminine gender in Norwegian. I *Journal of Germanic Linguistics*, 33 (3), 235-263. <https://doi.org/10.1017/S1470542719000217>
- Schütze, C. T. & Sprouse, J. (2013). Judgment data. I Podesva, R. J. & Sharma, D. (Red.), *Research methods in linguistics* (s. 27-50). Cambridge University Press.
- Trosterud, T. (2001). Genustilordning i norsk er regelstyrt. *Norsk lingvistisk tidsskrift*, 19, 29-58.

- Trudgill, P. (1974). «Linguistic change and diffusion: description and explanation in sociolinguistic dialect geography». I *Language in Society*, 3 (2), 215-246.
<https://doi.org/10.1017/S0047404500004358>
- Urek, O., Lohndal, T. Westergaard, M. (2022). «En splyv eller et splyv?» Tilordning av grammatisk genus til pseudosubstantiv i norsk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 40(1), 7-26. Hentet fra <https://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/2070>
- Van Baal, Y., Solbakken, H., Eik, R. og Lohndal, T. (under trykking). Endringer i grammatisk kjønn på tvers av dialekter: Et eksperimentelt paradigme. *Norsk lingvistisk tidsskrift*.
- Ørstavik, M. (Episoderegissør & Episodeforfatter). (2022). Resteplassen (Sesong 1, Episode 2) [Episode i TV-serie]. I Minos, B. (Produsent), VGS. NRK.
<https://tv.nrk.no/serie/vgs/sesong/1/episode/2/avspiller>
- Åfarli, T. A. & Eide, K. M. (2003). *Norsk generativ syntaks*. Oslo.

Relevans for læreryrket

Tematikken denne masteroppgaven tar opp vil i stor grad være relevant for mitt fremtidige yrke som lærer. I masteroppgaven har jeg forsøkt å kartlegge en pågående språkendringsprosess, og dette arbeidet har gitt meg innsikt i språkendringsmekanismer som jeg kan dra nytte av i egen undervisning om språk. Ved å vise dagsaktuelle eksempler på språkendringsprosesser vil jeg kunne aktualisere språkhistorien lettere for elevene mine, og gjøre denne kunnskapen mer relevant for dem. Jeg vil også kunne bruke eksemplene i diskusjon om språkholdninger, variasjon og endring og skape gode debatter i klasserommet knyttet til språkets indeksikalitet og makt.

Ettersom informantene jeg har kartlagt språkfenomenet hos er i aldersgruppen 18-19 år har jeg også fått verdifull innsikt i hvordan språkbruken til ungdom fungerer. Dette vil jeg ta med meg videre inn i læreryrket. Spesielt interessant har det vært å sett på vurderingskommentarene til informantene, og at enkelte påpekte at de benyttet seg av «en» for å referere til personer, uavhengig av kjønn, for å ikke ta forhåndsantakelser. I det fremtidige lingvistiske landskapet vil jeg anta at denne formen vil få økt fotfeste, og en innsikt i denne endringen vil derfor være svært interessant.

Ellers har ytterligere innsikt i genus gitt meg kunnskaper om hvordan jeg kan forklare dette til elever, da både elever med norsk som morsmål, men også elever med norsk som andrespråk.

